

Lubomír E. Havlík

MORAVA

K státoprávnímu postavení země v průběhu věků

Brno 1990

Lubomír E. Havlík

MORAVA

K státoprávnímu postavení země v průběhu věků

Brno 1990

Otázky související s dějinami, postavením a historickým významem Moravy ve střední Evropě a zejména vzhledem k Čechám v rámci České koruny a české státnosti nejsou nikterak nové. V novější době zdůvodňoval existenci Moravskoslezské země sborník přednášek "Morava v českém státě" vydaný v Brně r. 1948. Nicméně v témže roce došlo po uchopení moci v Československé republice Komunistickou stranou k jednostrannému direktivnímu zrušení Moravskoslezské země jako územní samosprávné a právní jednotky. Vyvolalo to hluboké rozčarování obyvatel země, kteří kladli na roveň centralistickou politiku, která rozčleněním země na malé kraje směřovala k jejímu dokonalejšímu ovládnutí, a českými národními záměry uskutečnit integraci Moravy a Slezska s obyvateli Čech v jeden socialistický národ.

Bylo přirozené, že za Pražského jara r. 1968 vzniklo velmi silné hnutí za obnovení nejen dřívějšího postavení Moravy, ale sledující též obnovení jejího rovnoprávného postavení vzhledem k ostatním zemím Československé republiky. Obnovení Moravskoslezské země zdůvodňovala jednak politicko-kulturní studie "O Moravě v českém státě" /Vlastivědný věstník moravský XX/2, 1968/, která si všímala historie státoprávního postavení Moravy v průběhu minulých staletí, jednak požadavek zpracovaný zejména z hledisek ekonomických, správních, kulturních a dalších v návrhu na "Trojdílné uspořádání státu", který za iniciativy a spolupráce Společnosti pro Moravu a Slezsko podal Jihomoravský krajský národní výbor. Vstup cizích vojsk a zejména vyhraněné národní koncepce o státoprávním uspořádání republiky zničily naděje na demokratický vývoj Československa i na obrodu Moravy.

Po listopadu r. 1989 se v rámci snah o odstranění dědictví minulých čtyřiceti dvou let, nápravy křivd a s tím spojených rehabilitací, znovu vracíme k demokratickému uspořádání česko-moravského státního území. Půjde o to, kriticky a objektivně sine ira et studio porovnat s pominutím různorodých zavádějících pocitů údaje pramenů o státoprávním postavení Moravy v minulosti s tím, jak byly dějiny Moravy pojímány a prezentovány. O nich se v minulých desetiletích hovořilo relativně málo, popřípadě se závažná

místa jejích dějin, která svědčila o jejím postavení, přecházela zejména v učebnicích mlčením, Morava byla tabuizována a tak se stalo, že několik generací nejen na Moravě, ale v celé republice nemělo mnoho možností obeznámit se s jejím postavením a významem v minulosti. Výsledkem jsou častá nepochopení a neporozumění současným snahám. Také tato skutečnost je dědictvím minulých desetiletí, za nichž hospodářská a společenská diskriminace Moravy budila v návaznosti na historické tradice u pospolitosti Moravy nové pocity sounáležitosti.

Od raného středověku zobrazovaly prameny a historiografie Moravu jako samosprávnou a právní jednotku. Nejprve šlo o zcela samostatné království Moravanů a potom přes osm set let o Moravské markrabství, které bylo povětšinou spjato s Čechami dynasticky v rámci Koruny království českého; posléze šlo o samosprávnou Moravskoslezskou zemi. Dvanáct set let Moravy jako území, politické, samosprávní a právní jednotky, mnohem více než dvanáct set let dějin obyvatel jejího území, samostatné postavení Moravy po mnohá období jejích dějin, to vše dává plné oprávnění hovořit o Moravě jako o subjektu historie a nikoliv pouze jako o objektu dějin českého státu. Tak byla Morava představována ve všech dějepisných dílech až do 19. století, např. u Bartoloměje Paprockého z Hlohol, Tomáše Pešiny z Čechorodu, Ch. Hirschmentzela, J. Středovského, M. Ullmanna, F. J. Schwoye, O. Steinbacha von Kranichstein, J. Mohseho, A. Pilaře a F. Moravce, Ř. Wolného ad. Působením českého národního obrození počaly být i dějiny Moravy považovány za část českých národních dějin, jak to programově nastínil nejdříve F. Palacký a v témže duchu realizovali potom na Moravě v české verzi svých dějin B. Dudík a R. Dvořák na rozdíl od B. Bretholze, který kladl důraz na stránky státoprávní. Od r. 1949 byly pak české dějiny pojímány více než méně jako dějiny Čech až na nezamlčitelné období Velké Moravy. Bylo však naprostým nehistorickým anachronismem vydávat Velkou Moravu za stát Čechů a Slovanů, když takové novodobé národy v té době ještě neexistovaly, nemluvě o tom, že Čechy byly součástí Velkomoravské říše asi pouhých dvacet let. Nelze však říci, že by dějiny Moravy byly v jejím prostředí opo-

míjeny. Kromě prací, týkajících se Velké Moravy a publikovaných u nás a v zahraničí, to bylo např. skriptové vydání přehledu dějin Moravy zejména v době stavovské /J. Válka/, publikovány byly práce o správním zřízení /J. Janák/ a celá řada dalších příspěvků, týkajících se různých otázek, časových úseků dějin Moravy a jednotlivých regionů. Obsahuje je např. Moravský historický sborník a periodika jako je Časopis Matice moravské, Vlastivědný věstník moravský, Jižní Morava, Severní Morava a různé příležitostně vydané sborníky.

Je přirozené, že většina autorů vychází z běžného pojetí, že Morava byla po mnohá staletí členem soustátí České koruny, tedy českého státu a její obyvatelé pokládáni od dob národního obrození za příslušníky českého národa. Dějiny Moravy byly tak pokládány za objekt dějin českého státu, i když v určitých obdobích bylo postavení Moravy uznáváno za rovnoprávné s Čechami, resp. za samostatné, nicméně díky stejné národnosti zůstávaly v dějinách Čechy aktérem prvořadým a hlavním. Avšak dějiny Moravy je třeba chápat nejen jako objekt dějin českého státu se zřetelem k vedoucí úloze Čech, ale též jako subjekt historie, jímž po dlouhá staletí byla. To nutí brát v úvahu historickou prospěšnost jednotlivých úseků dějin, událostí, akcí a aktů a hodnotit je též z hlediska Moravy, jinými slovy, co bylo k prospěchu Čech, nemuselo být vždy k prospěchu Moravy a samozřejmě i naopak. Obdobně by asi nebylo únosné pro výklad dějin Čech zpracování pouze z hlediska římské říše národa německého nebo jen z pohledu Polska, Uher nebo Rakouského mocnářství. Národně pojímaná česká historie pohlížela však na dějiny Moravy přes své vlastní prisma a ne vždy brala v úvahu jak společné zájmy a prospěch Čech a Moravy, tak postavení, vztahy a styky Moravy v širším středoevropském prostředí.

Zdůrazňování subjektivity dějin Moravy vyvolává nezřídka poukazy, že jde o moravský separatismus. Je ovšem nutno mít na paměti, že jednak je historickým faktem, že Morava byla k Čechám kdysi připojena, jednak tyto názory tkvějí svými kořeny v národně obrozeneckém pojetí dějin Čech a Moravy, které ve své době mělo

nesporně své plné oprávnění a poskytovalo morální oporu zejména krizových obdobích Čech a Moravy. Je však také pravdou, že národní integrační snahy byly ve jménu vytvoření socialistického národa využity politickou a územní centralizací minulých čtyř desetiletí. Tyto centralizační státní a národní tendence aplikovala ve svém pojetí dějin Moravy též marxistická historiografie, která je na počátku tzv. normalizace programově institucionálně monopolizovala.

Není zajisté smyslem této studie vytrhávat dějiny Moravy ze staleté historie společenství s Čechami, z dobrých i zlých společných osudů obou zemí, nicméně jejich vzájemné postavení nelze posuzovat pouze jednostranně, byť i pod egidou společného soustátí v minulosti nebo společného státu v současnosti. Nelze se ubránit ani dojmu, že otázka Moravy, popřípadě rehabilitace jejího bývalého postavení, se staly jakýmsi prubířským kamenem, který spolehlivě rozlišuje centralisticko-nacionální postoje od reálných snah o rovnoprávnost Moravy a obrodu její identity jako přirozeného jevu pluralitního systému demokratického uspořádání Československé republiky a jednoho z předpokladů jejího vstupu do evropského domu.

Je proto zcela na místě sledovat dějiny Moravy nejen ze zorného úhlu dějin českého státu, popřípadě státu rakouského, ale zejména z hlediska vlastních dějin Moravy, a to objektivně uvážlivým a rozvázným zvážením historických skutečností bez zbytečných nacionálních emocí, ať již jejich původ je jakýkoliv a přichází z jakékoli strany.

I.

Podívejme se proto jednou na dějiny Moravy nejen jako na objekt dějin českého státu, ale především jako na subjekt historie. Poslední skutečnost vystupuje zejména v nejstarším období moravských dějin. Už téměř po tisíc a dvě stě let zná historie Moravu a její lid, i když kořeny její státnosti se někdy hledají už v období Sámova království v 7. století a snad už i v po-

litickém útvaru Slovanů, který na území Moravy existoval ještě o sto let dříve.

Když se Moravané pod svým jménem zapojili oficiálně do západní části sféry římského křesťanského světa, měli za sebou už delší historii. Po přibytí bojovnických družin z jihovýchodu, které se antropologicky poněkud odlišovaly od dříve již usedlých Slovanů, počal se snad už od konce 7. a zejména v 8. století utvářet v celém povodí řeky Moravy a Dyje organizovaný politický celek, který ještě v době Karla Velikého nebyl sice zájmovou oblastí franské říše, nicméně měl s ní dosti výrazné obchodní styky. Do její sféry na rozdíl od Čech nebyl počítán ani v r. 817. Rozsah Staré Moravy byl ovšem poněkud větší než pozdějšího markrabství, neboť ji tvořila i severní část pozdějších Dolních Rakous a západních Horních Uher, pozdějšího Slovenska. Po Mojžírovi I., který je sice v pramenech doložen prvně, nebyl však zřejmě panovníkem prvním, i když byla po něm pojmenována celá dynastie, vládl Moravě Rostislav /846 - 870/. Pro panství moravských panovníků se obvykle používá včetně Nitranska označení Velká Morava. Jde o označení pocházející z doby o něco pozdější. V souvěkých pramenech byl moravský státní útvar označován výstižněji jako "panství" či "království Moravanů". Představovalo mocný a samostatný středoevropský stát, předcházející o více jak sto let stát český. Aby Rostislav mohl snáze odolávat tlaku franské říše, a umožnil další šíření křesťanství na Moravě v domácím jazyce, navázal styky s východním římským impériem - Byzancí, odkud byla r. 863 na Moravu vyslána zvláštní mise, vedená Konstantinem a Metodějem. Za krále Svatopluka /871 - 894/ se moravský stát /Velká Morava/ rozrostl v rozlehlou Moravskou či Velkomoravskou říši, k níž náležela řada okolních slovanských zemí včetně Čech. V římském křesťanském světě a v evropském politickém a kulturním dění zaujímal moravský stát a vytvořená říše významné místo, a to vedle západního římského impéria /franské říše/, jak to prokazuje římské privilegium z r. 880, vydané Svatoplukovi papežem Janem VIII., nejvyšší to duchovní hlavou celého křesťanského světa. Viditelně z něho vyplývá nejen potvrzení naprosté státní suverenity Velké Mo-

ravy, potvrzení Metodějova moravského arcibiskupství s dalšími biskupy a povolení liturgie v domácím jazyce, jakož i Svatoplukovo úsilí o zapojení Velké Moravy do západní evropské latinské politicko-kulturní sféry římského universa. Postavení Svatopluka a Velké Moravy potvrzuje též papežský list z r. 885. Nicméně díky činnosti Konstantina-Cyrila a moravského arcibiskupa Metoděje a jejich žáků, se Morava stala kolébkou slovanské knižní vzdělanosti, která se odtud rozšířila do jihovýchodní a východní Evropy a zčásti též do Čech a představuje trvalý vklad Moravy evropskému kulturnímu rozvoji. Moravané se v souvěkých pramenech projevují jako svébytná politicko-etnická kategorie se specifickou duchovní a hmotnou kulturou a vědomím sounáležitosti. Tím vším se odlišovali a byli odlišováni od okolních Franků, Bavorů, Čechů, Vislanů, Slezanů, Maďarů a jiných národů. Ačkoliv se Moravská /Velkomoravská/ říše koncem 9. století už rozpadala, např. Čechy se už r. 895 poddaly Frankům, moravský stát upevnil za Mojmíra II. ještě jednou své postavení a vztah k Římu, který na Moravě obnovil arcibiskupství a tři biskupství pro další země spjaté s Moravou. Rozpad Velkomoravské říše či pád Velké Moravy v první čtvrtině 10. století neznamenal však zánik vlastní Moravy, jádra celé říše. I když prameny ji v 10. století připomínaly vzhledem k cloně vytvořené Maďary jen sporadicky, přetrvala - jak je známo - celé další tisíciletí.

V první čtvrtině 11. století byla Morava spojena s panstvím polského vévody a krále Boleslava Chrabrého, po jehož boku bojovali Moravané v l. 1015 - 1017 proti německému králi a s ním spojenému českému vévodovi a rakouskému markrabímu. Nevíme, zda Moravu obsadili čeští Přemyslovci jako svůj výboj nebo, zda šlo o požadavek saných Moravanů s tím, že jejich panovníkem se měl stát Břetislav I., jak se i stalo. Podle poslední domněnky pomýšlel Břetislav snad na obnovu samostatného "moravského království", jak se někdy usuzuje na základě mincí, které na Moravě razil s vyzobrazením královské koruny a jménem patrona Moravy sv. Petra a papeže Klimenta. Když Břetislav odešel do Prahy /1034/ a podlehl r. 1041 ve válce s Impériem, přešla s Čechami též Morava pod patro-

nát západního římského Impéria v rukou německých panovníků. Stará Morava ztratila tehdy území sahající téměř k Dunaji /ještě r. 1012 ležela Štokrava na hranicích Bavorů a Moravanů/ a na východě po Váh. Neúspěšnými se ukázaly Břetislavovy pokusy o opětné připojení Nitranska.

II.

České panství na Moravě upevnil Spytihněv II., když se r. 1055 vypravil do "moravského království" a odstranil na tři sta nejprřednějších představitelů vládnoucí moravské šlechty. Bylo jen logickým důsledkem tohoto činu, že český vévoda mohl potom udělovat klášterům v Čechách štědré donace, zakládat nové české na Moravě, odměňovat své české bojovníky a velmože a svěřovat jim úřady na Moravě. Domněnky, že s příchodem českých duchovních a světských osob na Moravu se stala Morava etnicky rázem českou, se neshodují se skutečností, neboť naprostá většina obyvatel země byla pokračováním staré etnické pospolitosti a nová česká vládnoucí vrstva podlehlá v moravském prostředí brzy asimilaci a už ve třetí generaci vystupovala též ona jako Moravané, a to i vůči Čechům. V r. 1061 byla pak Morava /"moravské království"/ rozdělena do dvou až tří údělných knížectví /Olomouckého, Brněnského a Znojenského/, aniž lze rozhodnout, zda šlo o důsledné uplatnění Břetislavova stařešinského ustanovení nebo snahu o dokonalejší ovládnutí Moravy a zabezpečení Čech pohraničními markami proti Polsku, Uhrám a Rakousům. Je zřejmé, že tzv. národní koncepce českých dějin, předpokládající sjednocení dvou národních větví, byla založena na anachronické fikci.

Málo je např. známo, že kult sv. Václava zavedl na Moravě teprve olomoucký biskup Jindřich Zdík v l. 1131 - 1141 u příležitosti přeložení biskupského stolce od kostela sv. Petra k nově vystavěnému kostelu sv. Václava, kdy Morava byla rozdělena do šesti arcijáhenství. Zůstává zřejmě neznámo i to, že např. hranice mezi Čechami a Moravou byla v l. 1146 - 8 na přechodech přísně střežena strážemi, které nesměly nikoho propustit do Čech bez

zvláštního povolení českého vévody. Taktéž je méně známo, že myšlenka moravského markrabství vznikla vlastně na pražském vévodském dvoře, kde byl jako první markrabí pro Moravu určen r. 1179 Přemysl /Otakar/ I., a to proti snahám o osamostatnění Moravy prosazovanými knížetem Konrádem Otou Znojenským. Spor mezi českým vévodou Fridrichem a moravským markrabím Konrádem Otou rozhodl r. 1182 císař Fridrich Barbarossa tak, že první má vládnout Čechám, druhý Moravě, právně sice přímo vázané na Impérium stejně jako Čechy, vnitřně však dynasticky spjaté s Čechami. Rovnoprávné postavení obou zemí sankcionované Impériem narazilo na odpor českého vévody, který si osoboval vrchní panství nad Moravou a cítil se postupem Impéria a Konráda Oty krácen na svém právu svrchovanosti nad Moravou. Tento stav měla proto změnit bitva, svedená mezi Moravany a Čechy r. 1185 u Loděnic; Čechové po údajném vítězství vyklidili bojiště, což vítězové zpravidla nečiní. Za přátelského setkání Fridricha a Konráda Oty ve Kníně se prý podle některých historiků měl Konrád Ota podříditi Fridrichovi. Jde zřejmě jen o zbožné přání národního pojetí českých dějin, neboť souvěké zprávy o tom nic nevědí. Naprosto rovnoprávné postavení Čech a Moravy potvrzuje r. 1197 naopak smlouva mezi Přemyslem Otakarem I. a Vladislavem Jindřichem, podle níž měl první vládnout v Čechách, druhý /jako markrabí/ rovnostejně na Moravě, navenek však mělo toto soustátí vystupovat jako jeden státní celek. Šlo zřejmě o rovnoprávnou česko-moravskou diarchii. Úvahy o nastolení lenního poměru Moravy k Čechám nemají pro tuto dobu oporu v pramenech a jsou zřejmě představami, které vycházejí z nacionálního pojetí dějin.

III.

Vzájemný poměr uvnitř česko-moravské diarchie se počal měnit, když Přemysl Otakar získal královskou hodnost zejména r. 1204 z Říma a po úpravě vztahu českého království k Impériu r. 1212. Prioritní postavení Čech v česko-moravském prostředí zatačilo moravské markrabí zejména po úmrtí Vladislava Jindřich

/1222/ do pozice náměstků českého krále na Moravě, přičemž za ně v zahraničí jednal už jen český král sám. Za tohoto asymetrického svazku Čech a Moravy spravovali Moravu markrabí Děpold /?/, Vladislav II., Přemysl II., Václav I., Vladislav III. a Přemysl III. Otakar, pozdější český král Přemysl Otakar II., který spojil obě hodnosti v jedné osobě, tj. jak hodnost českého krále, tak moravského markrabího. Stejně učinili i jeho nástupci. Nelze ovšem přejít skutečnost, že v zahraničí byla někdy podle metropolní země i Morava zahrnována pod označení "království Čech", i když se výslovně uvádělo, že jde o Čechy a o Moravu; jindy bylo zase markrabství Moravské považováno za zemi Českého království /1218, 1297/. Avšak v právním poměru k Impériu vystupovalo České království a Moravské markrabství vždy jako dva politicko-právní oddílné celky či jednotky, jako tomu bylo při investituře lén obou zemí Impériem r. 1282 nebo r. 1276. Centralistická politika krále Přemysla Otakara II. postavila proti němu šlechtickou obec a nositele státnosti nejen v Čechách, ale též šlechtickou obec moravskou, vedenou Mílotou z Dědic, což se českému králi stalo osudným v bitvě na Moravském poli r. 1278. Je nutné na tomto místě připomenout, že hovoříme-li o "Českém království", "českém králi", jde sice o jazykově pěkný, ale historicky méně vhodný překlad latinského regnum Bohemiae, rex Bohemiae, které znamenalo přesně "království Čech", "král Čech". Nepřesný překlad odpovídá sice duchu jazyka a ačkoliv vede k mylné nacionální interpretaci obou významů, nelze se mu bohužel vyhnout.

IV.

Po vymření Přemyslovců byly Čechy a Morava jako dvě země uděleny r. 1307 lénem Rudolfovi I. Habsburskému. Po něm se pokusil vládnout oběma zemím v l. 1307 - 1309 Jindřich Korutanský; posledního roku držel pak Moravu zástavou Fridrich Rakouský. V r. 1310 bylo císařem Jindřichem VII. uděleno lénem Janu Lucemburskému jak Království české, tak Markrabství moravské. Ten upravil r. 1311

v Olomouci postavení Opavského knížectví, které jako část Moravy dostal kdysi údělem levoboček Přemysla Otakara II. Mikuláš, a které ovládl vratislavský vévoda. V Brně pak vydal pro Moravu významné privilegium, velkou chartu svobod rozmnoženou ještě r. 1323. Český král a zároveň moravský markrabí potvrdil, že Moravské markrabství je v podstatě samostatnou samosprávnou zemí s vlastními právy, soudnictvím, financemi a vojskem, avšak s povinností společné obrany. Do zahraničí mohli s králem a markrabím táhnout jen dobrovolníci, zahraniční politika byla ovšem v jeho rukou. Všechny nejvyšší zemské úřady na Moravě počínaje zemským hejtmanem, zástupcem markrabího, mohli zastávat jen rodilí Moravané. Poněvadž obdobné privilegium si vymohli předtím i Čechové pro Čechy, jeví se panství Jana Lucemburského jako česko-moravské soustátí, spojené vlastně jen dynasticky osobou panovníka jako jeho reprezentanta navenek. Jak je zřejmé, o postavení obou zemí rozhodovalo v první řadě vědomí jejich vládnoucích vrstev a představitelů, které bylo specifické a svébytné v obou zemích a působilo na realizaci jejich politických zájmů. Jako druhohradě se projevíly ne vždy totožné názory na společné zájmy obou zemí, příbuzenské vztahy některých moravských a českých rodů nebo jazykového dorozumění, jak tomu konečně ve středověku nebylo ani jinak možné.

Ačkoliv se v pramenech projevuje snaha rozlišovat České království /*regnum Bohemiae*/ a Moravské markrabství /*marchionatus Moraviae*/ stále jako dvě samosprávné politicko-právní celky, jako např. při udělení léna Janu Lucemburskému císařem Ludvíkem r. 1339, kdy Moravu už tři léta jako zástupce svého otce spravoval markrabí Karel I., potomní král římský a český a císař. V jeho době se objevuje jako nadřazený státoprávní celek "Koruna království Čech" /českého/ - *Corona regni Bohemiae*. Označení zahrnovalo řadu zemí a národností vázaných do tohoto celku: např. Čechy, Moravu, Slezsko, Lužici, Branibory a další území. Šlo o rozlehlé soustátí či říši v čele s králem Čech. Označení "Koruna" se někdy neuváženě, jindy však záměrně ztotožňovalo s královstvím, tj. s Čechami, což později velmi často vedlo k zbytečným třenicím

mezi Čechy a Moravany a k odstředivým tendencím Moravy. Rozhodnutími z l. 1348, 1355, 1356, 1366 bylo Opavské knížectví, olomoucké biskupství a Moravské markrabství přímo podřízeno "Koruně" a králi Čech jako její a jeho léna, zatímco České království se /1356/ stalo "vznešeným členem svatého Impéria". Markrabství udělil Karel IV. r. 1349 jako léno svému bratru Janu Jindřichovi. Výslovně jako císař potvrdil Karel IV. r. 1366 markrabímu Janovi, že nemá žádné povinnosti k Římské říši /Impériu/ a jejím kurfištům, ale pouze ke králům Čech. Markrabími byli i synové Janovi Jošt a Prokop. Jošt byl kurfišty Impéria zvolen r. 1411 za římského krále.

V souvislosti s dobou Karla IV. je jisté na místě zmínit se o přesvědčení, které bylo v této době obecně rozšířené, že totiž královská hodnost a koruna byla do Čech přenesena z Moravy. Podle soudobé kroniky Přibíka Pulkavy z Radenína se tak mělo stát za Vratislava II. v 11. století, podle Dalimilovy kroniky prý ještě dříve. Tato teorie o přenesení království měla nejen čelit skutečnosti, že tuto hodnost udělilo Čechům Impérium, ale měla též za účel zdůvodnit těsnější sepětí Moravy s jejím domnělým dědicem, Čechami. Jako takový památný den této události zaznamenalo kalendárium 17. století 15. červenec.

V.

Nejen reformy postavení Moravy uskutečněné Karlem IV., ale patrně i následující husitské hnutí poněkud sblížilo Čechy a Moravu, obklopené nepřátelsky zaujatými zeměmi a posílilo vědomí příslušnosti ke "Koruně", ovšem při zachování vlastních zemských práv a výsad. Tak např. Moravané, kteří r. 1419 přijali v Brně za markrabího krále Zikmunda, odmítali vytvořit společnou vládu s Čechami. R. 1422 se opět na rozdíl Čech samostatně přiklonili ke spolupráci se Zikmundem, který jako český král udělil Moravu lénem rakouskému vévodovi Albrechtovi. Moravané ho uznali za svého markrabího a taktéž potom jeho syna Ladislava, kterému holdovali nezávisle na Čechách r. 1453 v Brně dříve, než se stal čes-

kým králem. Výtky Čechů, že Moravané jako manové Čechů měli vyčkat s přijetím za markrabího až po Ladislavově korunovaci za krále, Moravané odmítli: "Rozumíno muože býti z těchto starých svrchupsaných obyčejův, že země tato /moravská/ byla vždycky svobodná, jakkoli od království a koruny moravské své padla, žádnému pánu ani které zemi podmaněna nebyla." Podle těchto údajů Knihy Tovačovské, sepsaných zemským hejtmanem Ctiborem Tovačovským z Cimburka, tedy první známé moravské ústavy, moravští páni a rytíři nebyli povinni svým vládcům přísahou věrnosti, ale jim a dalším dědicům jen povinností slibu poslušnosti a podřízenosti, který skládali "v zemi svej Moravskej a nikdež jinde". Podobně byla povinna učinit i moravská města. Moravští stavové poukazovali r. 1453 dále, že jsou sice údem "Koruny", ale stejně svobodní jako Čechové a žádní jejich manové, což Čechové nakonec uznali, svá bezprávná slova odvolali a prohlásili Moravany za sobě rovné bratry a přátele. Morava se tu projevuje jako v podstatě samostatná země, stavovská republika, rozhodující sama o svém osudu a rovnoprávném svazku s Čechami. Tak to vyplývá též z listiny Jiřího z Poděbrad r. 1464. V ní nebylo už ničeho o tom, že by Morava byla lénem "Koruny", ale byla pokládána za rovnoprávný státoprávní útvar, který měl být nadále celistvý a nikterak neměl do budoucna být odloučen od svazku s Čechami. Od těchto dob bylo Moravské markrabství a České království vůči "Koruně a králi Čech" navzájem ve zcela rovnoprávném poměru /J. Kalousek/. Dokonce už dva roky předtím požádal moravský zemský hejtman římského císaře Fridricha III., aby polepšil stávající znak Moravy tak, že stříbrnou /bílou/ barvu v šachování orlice zamění za zlatou /žlutou/. Císař žádosti vyhověl a orlice umístěná v modrém poli měla mít zlaté /žluté/ a červené šachování, zlatou královskou korunu a zlatou zbroj.

Vnitropolitický zápas v Čechách a volba uherského krále Matyáše Korvína za českého krále r. 1469 vedla i Moravany k tomu, že ho přijali v Olomouci za svého markrabího a spojili na řadu let své osudy s královstvím uherským. Matyáš potvrdil v l. 1477, 1479 a 1484 Moravanům zemský řád, starodávne zvyky a zemské právo Mo-

ravského markrabství, které s jinými výsadami prohlásil do budoucna za nezrušitelné. Jak se někdy uvádí /J. Kalousek/, Morava by se podle smlouvy mezi Matyášem a Vladislavem Jagellonským /1478/ sotva vrátila do České koruny, kdyby Matyáš r. 1490 nezemřel a kdyby se Vladislav nestal též českým králem. Zpočátku byli totiž Moravané proti návratu k České koruně, brzy však slavnostně ohlásili svůj návrat do jejího svazku a dali si už r. 1490 potvrdit všechna dosavadní privilegia. V r. 1492 a 1493 si dali schválit postup a řád zemského sněmu a soudu a r. 1497 potvrdit právo vybírat si svobodně svá markrabí, v čemž Čechové viděli další krok k odtržení Moravy od Koruny. V r. 1510 hájil sice Vladislav II. celistvost České koruny a neodlučitelnost zemí k ní náležejících včetně Moravy, avšak hned dalšího roku, ponevadž uherským stavům nebylo podle Matyášovy smlouvy /1478/ vyplaceno 400 tisíc zlatých náhradou za Moravu, musel jim potvrdit, že Morava zůstává zastavena Uherské koruně; to potvrdil r. 1522 i jeho nástupce Ludvík. Po jeho smrti mohl proto r. 1526 Jan Zápoleský s odvoláním na smlouvu z r. 1478 připomínat, že Morava spadá pod Uherskou korunu.

Nový český král Ferdinand I. Habsburský, označující se též jako moravský markrabí, hájil r. 1527 celistvost České koruny, rozlišoval ve svém listě tuto Korunu na jedné straně a České království a Moravské markrabství na straně druhé, jakož i Čechy a Moravany, kterým v dalším listu slíbil vyplatiti je ze zástavy na Uherské koruně. Na druhé straně se však snažil o centralizaci své vlády, jednak v rámci České koruny, např. generálním sněmem, který se však uskutečnil pouze jedenkrát, jednak už r. 1527 zřízením české královské komory podřízené dvorské komoře ve Vídni. Moravané však radikálně hájili vůči králi r. 1550 své náboženské svobody, které král odpřísáhl při přijetí za markrabího a které Moravě získaly renomé nejsvobodnější země v Evropě. Moravane tehdy samostatně prohlásili, že Anna Jagellonská, vdova po Ferdinandovi I., je přirozenou dědičkou Moravského markrabství a proto byli ochotni přijmout Ferdinanda I. za markrabího bez zřetele na jeho budoucí volbu za českého krále. Čechové na to reagovali

tím, že Moravany k volbě nepozvali a označili markrabství za manství Českého království, a to ve zřejmém rozporu jak se státoprávní koncepcí České koruny, tak s jejich vlastním prohlášením při volbě Ladislava Pohrobka, kdy Moravany prohlásili za stejně svobodné jako jsou oni /Čechové/ sami a za žádné many.

Jak je zřejmé, samosprávné politicko-právní samostatné postavení Moravy se v 16. století nezměnilo. Pokud český nebo po určitý čas uherský král byli souběžně markrabími, vládli na Moravě stavové /páni, rytíři, preláti, města/ v čele se zemským hejtmanem, který musel být "na Moravě rodilý a v zemi usedlý". Tato stavovská republika zůstávala sice stále členem soustátí České koruny v čele s českým králem, který eo ipso nemusel být vždy volbou nebo přijímáním moravským markrabím. Zemské moravské ústavy či zřízení /např. z r. 1480, 1535, 1546, 1562, 1504/ a instituce, ačkoliv se většinou označovaly jako projevy tzv. zemské výsosti, a to zřejmě v rámci národního pojetí českého státu, byly objektivně výrazem politické a právní suverenní státnosti /J. Válka/. V době sporů mezi Čechami a Moravou o politicko-právní a samostatné státní a stavovskou identitu a souběžně za bojů s centralistickými, popřípadě pak absolutistickými snahami českého a potom habsburského vídeňského ústředí, vystupovaly na jedné straně do popředí religiózní vazby mezi Čechami a Moravou, na druhé straně politicko-právní svébytnosti obou státních útvarů. V obou se upevňovalo vědomí vlastních politických tradic, které přispívaly k dalšímu posilování takového vědomí a ke snahám o jejich kodifikaci.

A právě toto vědomí sounáležitosti určité zejména politicko-právně suverenní pospolitosti je hlavním projevem existence etnické kategorie. Je příznačné, že už Kosmas kdysi i v době rozdělení Moravy na údělná knížectví, psal o Moravanech a rozlišoval je od Čechů, že o Moravanech psali zahraniční autoři jako např. Adam Brémský, Helmold, že o nich psaly prameny 13. až 16. století. Výrazem tohoto vědomí, které v mnohém navazovalo na existenci státního útvaru 9. století, prokazují i prameny vzniklé na Moravě, ať je to ve 13. století Moravská legenda /Tempore Mi-

chaelis imperatoris/ nebo legenda o sv. Cyrilu a Metoději, vyznačících /Beatus Cirillus/ ze 14. století, která přináší souvěký pohled na etnické vědomí Moravanů, i když legendisticky transponovaný do doby dřívější. Pro ilustraci smýšlení té doby je charakteristické, že se mluví nejen o zemi Moravské, již se Cyril obdivoval jako "širé a utěšené, oplývající bohatstvím plodů", ale obdivoval též "obyvatele vynikající krásou postavy, budící úctu vážností mravů". Šlo o "muže statečné, znamenité bojovníky, královské službě způsobilé a veškerým pěstováním svých zájmů tomuto světu přizpůsobené." Dále se připomíná "přeslavný národ Moravanů", který "se stal národem svatým". Historické vědomí sounáležitosti pospolitosti Moravy, posilované vědomím staletého politického vývoje a právním a samostatným samosprávním postavením se projevilo pak v dalších historických dílech /např. v Zrcadle slavného Markrabství moravského z r. 1593/, která opět posilovala vědomí odlišnosti Moravanů od jejich okolí. Při zpracování dějin bývají otázky vlastní identity Moravanů domněle komplikovány otázkami jazykovými. Jazyk se však pro určení nacionality pokládal za rozhodující znak teprve od dob národního obrození. Svůj nový význam ovšem jazyk již v 15. - 16. století nabýval, i když se spíše kladl důraz na jeho komunikativní úlohu, a to v rámci jednotlivých politicko-právních pospolitostí, a na jeho význam ve středoevropské diplomacii, kde se rozšířilo používání českého jazyka zároveň s růstem významu Českého království. Tento jazyk označovaný v Čechách přirozeně jako český, byl stejně přirozeně označován na Moravě jako moravský. Jako "přirozený náš jazyk moravský" se stal na Moravě od r. 1480 jazykem úředním /zápisy do pňhonů se jím však daly už od r. 1405/, a to na místě latiny, i když v podstatě šlo - jak je zřejmé - nejvýše o variantu jazyka používaného úředně od r. 1495 v Čechách. Tento variantní český jazyk se stal úředním, diplomatickým a rokovacím jazykem též v Uhrách a v něm vydával své listiny i maďarský národní král Matyaš Korvín. Používal se též jako diplomatický jazyk v Polsku, na Litvě i na západě Ukrajiny. K vzájemnému přiblížení českého a moravského jazykového prostředí došlo už v

období husitských tažení, podstatně však v tomto směru působila až literární činnost Jednoty bratrské, která v zahraničí byla a je označována Moravští bratři. Právě na Moravě byly kladeny základy k modernímu českému spisovnému jazyku. U představitelů Jednoty moravského původu se snoubilo historické a politicko-právní vědomí moravské sounáležitosti s povědomím širší příslušnosti k české jazykové oblasti, jak to dokládají též slova Jana Amose Komenského, který se označoval po původu co Moravan /Moravus/, když v exilu vzpomínal na "národ český a moravský", svou vlast milenou /Kšaft/. Rozšíření tohoto jazyka dokládá počet knih, vytištěných na Moravě v l. 1486 až 1620. Ze 440 knih bylo vydáno v českém jazyce 259 /58 %/, v latině 144 /32 %/ a německých jen 37 /8 %/.

VI.

Samostatné postavení Moravy jako stavovské republiky, svobodně volící nebo přijímající markrabího za svého panovníka, a aniž ten měl možnost cokoliv proti jejím stavům podniknout, Pouze dynastická unie s Čechami v rámci soustátní České koruny při zachování samostatnosti ukazuje, že Morava se tak v 16. a na počátku 17. století povznesla odklonem od personálního substrátu na samostatnou politickou a právní jednotku v novodobém pojetí, jejíž státoprávní statut již nevyžadoval bezpodmínečně monarchu /F. Čáda/. Tato skutečnost se výrazně projevila v dalším postoji Moravanů. Císař a český král Rudolf II. sesadil Karla Staršího z úřadu zemského hejtmána, údajně pro urážku majestátu. Šlo však zřejmě o Žerotínův postoj k Čechům a jeho charakteristiku jednání a postupu Čechů vůči Moravě, jak vyplývá z Žerotínova listu z r. 1606: "Zdaliž oni" /tj. Čechové/ "nejsou, kteříž nás opánovati a sobě podmaniti obmýšlejí, aby sami hlavou a my ocasem království jejich zůstávali. Já je znám a vím, že kdekoliv mohou a příčiny dostanou, všude námi rádi zadní kouty vymítají". Výsledkem tohoto stavu bylo, že moravští stavové se r. 1608 přihlásili ke konfederaci s Uhrami a Rakousy. Čechy sice tohoto

stavu věcí využili k získání ústupků na králi, ke konfederaci se však nepřipojili. Rakouský arcikníže Matyáš se v tomto roce stal moravským markrabím, musil však předtím na sněmu v Brně potvrdit, že usnesení sněmu jsou platná i bez podpisu markrabího; dále potvrdil právo vypovídat válku a uzavírat mír a hájit zemské zřízení markrabství zbraní i proti markrabímu, jako tomu bylo např. v Brabantu nebo v Uhrách. V r. 1611 se stal Matyáš též českým králem a moravští stavové se opět jako představitelé samostatného státu v soustátí České koruny zúčastnili jejího generálního sněmu s požadavkem do budoucna, aby náměstkem kancléře České koruny byl vždy Moravan, Čechové pak žádali o též práva a svobody, jimiž se těšili Moravané vedení zemským hejtmánem Karlem St. ze Žerotína, vynikajícím diplomatem a politikem evropského rozhledu a uznání. Jako představitel moci a vlády na Moravě se postaral, aby se nebylo třeba obracet k české dvorské kanceláři a apelšnímu soudu v Praze a dal popud ke vzniku moravské dvorské kanceláře, aniž však přitom pomýšlel zrušit vztah Moravy k České koruně, a aniž svou iniciativou komplikoval vztahy mezi stavy evangelického vyznání a římskými katolíky, které spolu s protihabsburskými nebo prohabsburskými postoji ovlivňují do značné míry i dnešní pojetí úlohy a politiky Moravy jak v této době, tak za českého stavovského povstání.

Ačkoliv se moravští stavové počali v zájmu posílení evangelického tábora na sněmu r. 1612 zdůrazňovat, že Morava je údem Koruny a markrabím český král, přes své protesty nebyli opět k volbě nového českého krále Ferdinanda II. Štýrského českými stavy r. 1617 přizváni. Za moravského markrabího byl přijat "z dobré a svobodné vůle" Moravanů. Moravané si však stěžovali, že se tak stalo bez jejich vědomí a že takový postup českých stavů při volbě krále těžce nesli už i jejich předkové. Z předchozích událostí vyplývá, že to byl právě takový přístup českých stavů k otázce Moravy, který do května 1619 zavinil její absenci na českém stavovském povstání. Pak ovšem i na Moravě nabyla vrchu radikální evangelická skupina obdobně jako tomu bylo v Čechách.

Na společném generálním sněmu České koruny byl ve shodě s

ustanovením Karla IV., podle něhož měli krále volit nejen Čechy, ale všichni členové soustátí Koruny, byl zvolen králem Fridrich Falcký, jenž byl na Moravě dalšího roku přijat za markrabího. Konfederace vytvořená ze soustátí rovnoprávných zemí České koruny se pokusila vytvořit společnou ústavu, schválenou též zástupci Moravanů. Ústava sice zdůrazňuje prvenství Českého království mezi ostatními zeměmi přináležejícími k České koruně, píše se však spíše o dobrovolném spolku či rovnoprávné konfederaci Čech, Moravy, Slezska a Lužic, v níž "žádná země nad druhou žádné vrchnosti sobě osobovati nemá". Hlavu celé konfederace, krále mají na generálním sněmu, svolávanému jen podle potřeby volit zástupci všech zemí, jejichž běžné záležitosti měla vyřizovat stálá česká dvorní kancelář. Ústava potvrzuje též plnou autonomii Moravy, náboženskou svobodu a zřízení university. Evangelické náboženství augšpurské nebo české konfese se mělo vyznávat i v tom jazyku, který se v té které zemi užívá. Tato konfедераční ústava jakoby ve svých základních principech o sto padesát let předjímala v některých směrech např. ústavu Spojených států amerických.

Morava tedy zůstala v rámci konfederace či České koruny samostatným státem, státovědně spjatým v Koruně s dalšími státy - zeměmi osobou volitelného panovníka, krále a zároveň markrabího. Královská kancelář pak měla funkci ministerstva pro společné záležitosti. V podstatě ústava naznačovala pokus o jakési pluralitní spojené středoevropské státy, i když hlavní úlohu zde mělo ještě feudální stavovství a souvěké státovědní představy.

Po porážce českého povstání, jehož čest snad zachraňoval u Hvězdý jen pluk Moravanů dílem najatý, a po rozsáhlých konfiskacích, kapitálních trestech a vypovídání a útěku za hranice dolehlo na Čechy více století trvající trauma, jehož následky pronikly patrně až do tohoto století. Díky celistvému národněobrozeneckému pojetí dějin Moravy jako objektu dějin českého státu proniklo toto trauma poněkud i na Moravu, která byla následky povstání postižena podstatně méně a která již zažila podobné trauma, když český vévoda odstranil v 11. století na tři sta představitelů moravské šlechty.

VII.

Protireformační nařízení a ustanovení Ferdinanda II. zakročilo i na Moravě Obnovené zemské zřízení Moravského markrabství vyhlášené r. 1628 ve Znojmě. Markrabství se stalo dědičným v rodě habsburském, v zemi bylo povoleno jen katolické náboženství, ale nebyla podstatně narušena koncepce České koruny jako soustátí rovnoprávných zemí. Obnovení zřízení sblížilo poněkud ústavu moravskou a českou, rozšířila se však pravomoc centrální dvorské kanceláře, která úřadovala v německém jazyce, který se stal rovnoprávným s jazykem domácím. Státovědní postavení Moravského markrabství nedoznalo jinak v rámci Koruny nějaké podstatné změny, i když se stále více projevovaly tendence příklonu k Rakousku a k Vídni, sídle českého krále a moravského markrabího. Josef I. získal na říšském sněmu r. 1708 ochranu pro Korunu a království Čechy a inkorporované země a ve svém reskriptu bránil Korunu proti Impériu a zabezpečoval svou pravomoc jako český král a moravský markrabí. Také říšské tituly neměly platit v Čechách a na Moravě, pokud nebyly aprobovány dvorskou kanceláří. Morava dostala r. 1636 do čela jmenovaného gubernátora a zemskou vládu, tzv. královský tribunál, v jehož čele stál opět moravský zemský hejtman. Země byla r. 1641 rozdělena na krajská hejtmantství v Brně, Olomouci, Jihlavě, Znojmě a Uherském Hradišti, které jako kraje existovaly už od 15. - 16. století. Tribunál měl vedle politické správy pravomoc i nad částí soudnictví, jež jinak příslušelo moravskému zemskému soudu. Jediným sídlem tribunálu a zemského soudu se koncem r. 1641 stalo Brno jako hlavní město. Finanční správu měl na starosti královský moravský zemský rentovní úřad. V r. 1686 byl pak zřízen zemský stavovský výbor. Avšak ani za Leopolda I., ani za Josefa I. se neděje zmínka o holdování markrabím na Moravě, ani o vysílání deputací na královskou korunovaci. Historiografie Moravy se soustředila většinou na politické a církevní dějiny země. Zdůrazňovala kontinui-

tu jejího státoprávního postavení počínaje královstvím a věnovala se zejména osudům markrabství /např. T. Pešina z Čechorodu, *Mars Moravicus*, 1677; Ch. Hirschmentzel, *Historie quadrupartita de regno et marchionatu Moraviae*, 1698 a *Historia marchionatus Moraviae*, 1701/, popřípadě dějinám křesťanství a církve na Moravě /J. Středovský, *Sacra Moraviae historia*, 1710/. Díla byla jednak odrazem pojetí dějin Moravy své doby, jednak působila zejména u nové šlechty vzbuzení pocitů její politické příslušnosti do moravského prostředí.

Určité změny doznalo postavení Moravy /rovněž i Čech/ po r. 1741. Toho roku se ve Frankfurtu dohodli Fridrich II. Pruský, kurfiřt Albert Bavorský a kurfiřt Fridrich August Saský, že Habsburkům odejmou země České koruny. Fridrich Pruský si nárokoval Slezsko, Albert Čechy a Fridrich August se měl stát králem obnoveného moravského království. Prusko se r. 1742 skutečně zmocnilo Slezska a jen Opavsko, Krnovsko a Těšínsko zůstalo Marii Terezii jako tzv. moravské, resp. rakouské Slezsko. Bavorsky a Sasko však nedosáhly svých cílů. Tento pokus však přiměl Marii Terezii k značným reformám v postavení zemí České koruny. Na místě zemské vlády nastoupila na Moravě r. 1749 královská reprezentace a komora, zemský tribunál zůstal pouze nejvyšším zemským soudem. Přestalo existovat státoprávní pojetí České koruny, reprezentované do té doby už jediné českou dvorskou kanceláří ve Vídni a bylo nahrazeno přímou orientací tzv. deputacemi jednotlivých zemí na centrální česko-rakouské direktorium ve Vídni, přeměněné r. 1762 na českou a rakouskou dvorní kancelář. Na Moravě pak bylo dalšího roku ustaveno jako státní úřad královské gubernium v čele se zemským hejtmanem. R. 1782 bylo s Moravou spojeno Opavsko, Krnovsko a Těšínsko v jediný zemský politicko-právní samosprávný celek s hlavním městem Brnem. Na stížnosti Moravanů bylo r. 1791 nově upraveno zasedání moravských zemských sněmů, obnoven zemský výbor a bývalá hodnost gubernátora tribunálu se sloučila s hodností zemského hejtmana, který byl současně direktorem zemského sněmu. V těchto dobách sílilo i centralizační úsilí dynastie, neboť r. 1792 bylo zřízeno německo-uherské di-

rektorium, které mělo bez zřetele ke Koruně vyřizovati záležitosti přímo jednotlivých zemí včetně Moravy. Po jeho zrušení byla r. 1797 obnovena česko-rakouská kancelář, z níž se r. 1801 stal dvorský úřad a r. 1802 opět dvorská kancelář. Souběžně se přestávalo dbát práv zemských sněmů.

Několik historiografických prací 18. století naznačuje, že historické politické vědomí moravské pospolitosti, opírající se o souvěkou existenci Moravského markrabství jako politicko-právní samosprávné jednotky, bylo stále živé, i když je můžeme spíše sledovat u vyšších vrstev a zejména šlechty a části duchovenstva, a to přes to, že rakouská centralizační politika vedla z velké části k používání německého jazyka. Nesmíme ovšem zapomínat, že též otec slavistických studií J. Dobrovský psal své práce povětšinou v tomto jazyce. Nelze se proto divit, že též práce z dějin Moravy byly psány německy, jako např. práce M. Ullmanna /*Alt-Mähren*, t. I.-II., Olomouc 1762/, O. Steinbacha von Kranichsteinu /*Kurze Geschichte des Markgrafthums von Mähren*, Praha-Vídeň 1783/, J. M. Monseho /*Versuch einer kurzgefasten politischen Landesgeschichte des Markgrafthums Mähren*, t. I., Brno 1785, t. II. Olomouc 1788/, F. J. Schwoye /*Geschichte des Landes Mähren*, Brno 1788/. V latinském jazyce zpracovali dějiny Moravy A. Pilař a F. Moravec /*Moraviae historia*, t. I.-II., Brno 1785-1787/. Na Moravě se v 18. století počal rozvíjet i další vědecký život, soustřeďující se nejprve do první akademie věd v Rakouském mocnářství, zvané Societas eruditorum incognitorum in terris austricis, založené v Olomouci r. 1746. Vědeckou činnost rozvíjela dále Moravská společnost pro zvelebení věd přírodních a vlastivědy, založená v Brně r. 1794 a od r. 1811 známá pod názvem Moravskoslezská společnost pro zvelebení orby, věd přírodních a vlastivědy, nahrazující starší Hospodářskou společnost moravskou z r. 1770. Významně se na vědecké humanitní činnosti podílela také universita, poprvé založená v Olomouci r. 1572 /*Collegium nordicum*/. V r. 1724 tam byla při universitě zřízena stavovská akademie, která byla sice zrušena r. 1787, ale r. 1793 opět obnovena. Též v Brně vznikla r. 1778 universita, která však byla

už r. 1782 přeložena do Olomouce a o tři roky později přeměněna v lyceum; do Olomouce byla převezena i její knihovna.

Poněvadž při korunovaci Leopolda II. r. 1791 byli Moravané nuceni mu holdovat v Praze /Moravu potom král pouze navštívil/, ohradili se poukazem na svá privilegia, udělená Vladislavem II., Ladislavem, Fridrichem, Matyášem I., Rudolfem II. a Ferdinandem II. Poukazovali, že Morava je sice zemí k České koruně přivtělená, ale je vlastní "corpus status", má svého zemského hejtmána, sněm a úřady a na České koruně je nezávislá, což Moravanům potvrdili také čeští stavové. Nicméně dvorská kancelář trvala na tom, aby moravská deputace složila novému králi přísahu za Moravské markrabství v Praze. Stalo se to prvně v dějinách a podobně tomu bylo i při korunovaci Františka I. r. 1798. Při korunovaci Ferdinanda V. r. 1836 pak postupovali moravští stavové v Praze podobně, a to jako v předchozích případech samostatně a odděleně od stavů českých. Bylo to poslední holdování moravskému markrabímu v dějinách; na moravské půdě se konalo naposledy r. 1628 ve Znojmě. Císařský rakouský dvůr tak sám navodil myšlenky o státoprávním společenství zemí a národů "Koruny českého království", a zdůraznil metropolitní postavení českého krále v Koruně. Nesporně tím přispěl, ač patrně nechtěl, k hlavnímu programu českého národního obrození: obnově státoprávního celku "Koruny království českého" v rámci Rakouské monarchie a k utváření novodobého českého národa.

VIII.

Souběžně se totiž v Čechách projevovalo už i nové širší pojetí českého národa /F. M. Pelcl 1791-6, F. Pubučka 1770-1801, J. Mahler 1806, F. X. Pabst 1812/ nebo národa československého /J. Kollár 1830/. K tomu se zpočátku přikláněl i F. Palacký /1826/, který ve svém díle o dějinách českého národa v Čechách a v Moravě /původně to byly jen jeho německé Geschochte von Böhmen I., 1836/ nastínil v duchu svého politického státoprávního programu vytvoření jednoho českého národa v rámci České koruny /1848/.

Tento politický program neznamenal ovšem ještě, že v té době byl tento program již naplněn. V zahraničí panovalo běžně přesvědčení, že podle souvěkého pojetí jsou nejen Čechové, ale i Moravané, Rusové, Chorvaté stejně jako Srbové, Poláci a další svěbytnými národy /Program federace osmi slovanských národů, 1823/.

Spolu s novodobým státoprávním pojetím České koruny jako jednoho státního celku oproti stavovskému pojetí soustátí či konfederace, v době národního oouzení vystoupila do popředí otázka rázu, názvu, uplatnění a úlohy spisovného jazyka jako hlavního znaku novodobého národa. Právě toto pojetí jazyka velmi podstatně až rozhodujícím způsobem působilo na vývoj vědomí národní sou-
náležitosti. Šlo o další stupeň pojetí národa, který se odlišoval jak od dřívějšího feudálního pojetí, tak od dnešního moderního pojetí, které klade důraz v první řadě na vědomí pocitu sou-
náležitosti jednotlivců a celých pospolitostí a je utvářen řadou společenských a ekonomických faktorů.

Nelze si nepovšimnout, že v domácím prostředí se v první polovině 19. století vyskytovaly nestejně názory na spisovný jazyk. Uvažovalo se např. o tom, že spisovnou řečí má být českoslovenština /M. Hodža 1836/, čeština /F. Palacký 1846/, přičemž K. Havlíček vzhledem k literární činnosti Jednoty bratrské při utváření českého spisovného jazyka na Moravě vyslovil názor, že "spisovný jazyk používaný v Čechách je vlastně čistá moravština". /Národní listy 1849/. Uvažovalo se o jazyce českém složeném z prvků českých, moravských a moravsko-slovenských /F. D. Trnka 1831-1832/ nebo o dvou jazycích: českomoravském a uherskočeskoslovenském /P. J. Šafařík 1831/. Podle jazyka se pak označoval národ. V Čechách se pro československý národ vyslovovala pouze menší část inteligence většinou starší generace, na Slovensku skončilo toto pojetí fiaskem a z Moravy se snažil C. Kampelík získat J. Kollára proti "neslovanské diktatuře Čechův" /Listy 1831, 1832/. Názorové rozdíly ustily posléze ve zjištění, že je potřebí vytvořit jeden společný spisovný jazyk pro Čechy, Moravy a Slováky /O československé jednotě v řeči a literatuře, in: Hlasové o potřebě jednoho spisovného jazyka pro Čechy, Moravany

a Slováci, Praha 1846/ jako znaku národa, který - jak vyplývá z této práce F. Palackého, P. J. Šafaříka a J. Kollára/ - měl se tak vlastně teprve vytvořit. Toto přiznání platilo ovšem za souvěkého pojetí národa též pro vlastní kategorii novodobého národa v Čechách a na Moravě. Jeho vznik byl spojován a do značné míry i podmiňován jednak státoprávním obnovením České koruny, jednak uvozován reminiscencemi na Velkou Moravu. Výsledkem mělo být vytvoření společného státu Čechů, Moravanů a Slováků pod názvem "Morava" /C. Kampelík 1838/. Později se Kampelík přiklonil k názoru, který se objevil v moravské žurnalistice /Moravské noviny 1849, 1850/, která zřejmě i pod dojmem koncepce P. J. Šafaříka /O Moravanech a Slovácích, in: Slovanské starožitnosti, 1836/ v rámci Rakouského mocnářství propagovala vytvoření jednoho státu z Moravy a Slovenska /Tatranska/. To do jisté míry korespondovalo se snahami Slovenska až na to, že tam byla Velká Morava reklamována jako království Slováků /J. Holý 1833, 1835/ a obyvatelé nejen Slovenska, ale i Moravy pokládáni za slovenský národ /L. Štúr 1835, 1841, 1845/. Na Slovensku byla též vyslovena kritika českých snah přeměnit Slováci a Moravany v Čechy /M. Hurban 1841/.

Jak je zřejmé, otázka etnicity, charakteru a názvu etnika na Moravě, o jehož přiřazení k vlastní nacionalitě se pokoušelo národní hnutí nejen v Čechách, ale i na Slovensku, byla značně složitá. V Čechách se označení Bohemii-die Böhmen podle jazyka diferencovalo v označení slovanských Čechů a Němců v Čechách, kteří se svým zemským vlastenectvím počítali ovšem i nadále mezi die Böhmen. Obdobná diferenciacce probíhala samozřejmě též na Moravě, kde označení Moravi-die Mährer se týkalo původně Moravanů původu jak slovanského, tak německého, a to přibližně v poměru 10:4. Rakouské úřady se "Slovany" na Moravě sice pokoušely členit na Moravany /většinou jihozápadní polovina Moravy/, Hanáky, Valachy, Slováci, kteří byli mimochodem v sousedních Uhrách též označováni za Moravce či pejorativně za Moravčíky; souhrnně je však všechny překrýval společný název Moravané /V. Brandl/. Jako Moravci se označovali i obyvatelé Hlučínska. Byli-

li představitelé německých Moravanů pro naprostou samostatnost Moravy v Rakouském mocnářství a pro její přímou vazbu na habsburskou dynastii a vídeňský dvůr, hlavní a nejpočetnější část obyvatel Moravy se v procesu formování národního vědomí politicky poněkud různila. Vedle Moravanů, jejichž mluvčí se klonili k samostatnému státoprávnímu programu vývoje Moravy a do jisté míry byli konformní s postupem německých Moravanů včetně části šlechty, na opačném pólu stála skupina Moravočechů, kteří se plně ztotožňovali s českou státoprávní a národní koncepcí. Úlohu zde hrála především inteligence, která po původu nebo vzděláním přicházela z Čech. Jiní představitelé českomoravské inteligence a části šlechty zastávali sice též státoprávní spojení Čech a Moravy v soustátí České koruny, avšak při zachování vlastní samostatné samosprávnosti. Přitom se projevovaly rozpaky, zda je možno hlásit se /na základě spisovného jazyka/ k jednomu českomoravskému národu nebo zda Moravané mají na západě za sousedy bratrský český národ a na východě stejně bratrský národ slovenský. Rozpaky panovaly v tomto směru ovšem i pokud šlo o jazyk, který byl pouze v omezeném okruhu vzdělanců, hlásících se k české národnosti, pokládán a označován za český, jinak se však obecně používalo na Moravě označení moravský. Tak i zemský výbor Moravského markrabství uzákonil r. 1838 návrh Petra ryt. Chlumeckého, aby "moravský jazyk v kostelích a školách, v úřadě a před právem s německým stejně se postavil".

Distancovalo-li se národní obrození v Čechách od zemského českého vlastenectví pokud šlo o jeho německou složku, a hlásilo-li se k českému národnímu vlastenectví, je zcela logické, že bylo podle země a lidu označeno za české. Obdobná logika se pak uplatnila též na Moravě, kde podle téhož principu bylo toto národní vlastenectví označováno za moravské. Nicméně za působení státoprávního programu České koruny a z jazykových důvodů bylo zčásti kontaminováno českým národním vlastenectvím širšího pojetí.

V tomto prostředí a době vznikla v Brně r. 1836 Matička moravská jako kulturní a osvětová instituce. V r. 1848 byla založena Jednota moravská, o rok později přejmenovaná na Národní jed-

notu sv. Cyrila a Metoděje. Z potřeb moravského vlastenectví vyplynuly v l. 1803-6 snahy o založení Moravského zemského musea, které císař František I. zřídil na žádost Moravskoslezské společnosti r. 1817. V Olomouci bylo pak lyceum r. 1827 přeměněno opět na universitu o čtyřech fakultách, z nichž po r. 1855 zůstala jen theologická. V Olomouci byla r. 1793 obnovena též stavovská akademie, při níž byla r. 1815 zřízena stolice jazyka a literatury vlašské a české, obsazená A. Bočkem. V r. 1843 byla stavovská akademie přenesena do Brna.

Tak se jeví stav historického národního vědomí sounáležitosti na Moravě ke konci první poloviny 19. století. Platí zde podobně jako v Čechách poznatek, že projevy vlasteneckého patriotismu lidových vrstev, ať šlo o národní vlastenectví toho nebo onoho druhu, byly výsledkem teprve vlastenecké agitace tzv. buditelů z řad nepočetné inteligence /J. Petráň, M. Hroch/. Šířící se moravské vlastenectví mohlo být označováno za separatismus pouze z hlediska centralistického, vyvolaného mladým českým nacionalismem, který nově formuloval i pojetí poznatků některých vědních oborů, např. státního práva nebo jazykovědy. Tato nová pojetí působila pak prostřednictvím škol osvětově na český uvědomovací národní proces u širších vrstev obyvatel země.

Únorová revoluce ve Francii r. 1848 a všenněmecké hnutí zmnožily nacionální hnutí v Čechách, které požadovalo spojení zemí České koruny v jeden stát v rámci Rakouska, s nímž měly mít jen společného panovníka; ústřední úřady Koruny měly sídlit v Praze, společný sněm střídavě zasedat v Praze a v Brně. Na Moravě se však k českým národním snahám v první čtvrtině r. 1848 objevily postoje záporné. Naznačil je F. M. Klácel, když uvedl, že na Moravě se tehdy nesmělo psát, že "Čechy a Morava mají společnou Korunu, vůbec o Čechách se nic netrěpelo". Hnutí bylo větším dílem pražské inteligence a měšťanstva a po schůzích Národního výboru ve Svatováclavských lázních byla vyslána do Vídně deputace k císaři s peticí požadavků na zřízení společného státu z Čech a Moravy. Předpokládané postavení Moravy bylo v adrese charakterizováno takto: "Moravané, rodní bratři Čechů, s nimiž od věků ve

spojení žili, pročez stejné s nimi potreby uznávají, o to prosí: 1. Aby jim též práva udělena byla, kterých nabyli Čechové...jak v ohledu na zřízení zemské, tak i na zřízení obcí. 2. Aby Morava při této rovnosti práv zůstala nicméně samostatná. 3. Aby nejvyšší odpovědné ouřady pro Čechy měly i jejich záležitosti v obsahu svých povinností. 4. Aby se výborové sněmu českého a moravského scházeli ke společné poradě. 5. Aby národ český a moravský navzájem zaručili sobě svobodu občanskou, jakož i rovnost národnostní." Pro dosažení cílů petice Národního výboru bylo v Čechách velmi silně agitováno a mnohé výzvy se obracely i na Moravu, např. v Provolání z Čech na Moravu od upřímných bratří Čechů /Národní listy 1848/ nebo ve Slově k Moravanům, popřípadě v Otevřeném listu studujícím moravským a slezským, který vydala Česko-moravsko-slezská jednota ve Vídni. S pražskými státoprávními a dalšími požadavky projevilo na Moravě souhlas jen málo česky orientovaných vlastenců /L. Hosák/, jinak panovala nálada opačná a značné rozladění zejména proto, že jménem Moravy vystupovali v Praze někteří z této skupiny, aniž byli k tomu oficiálně pověřeni a že také zemské sněmy a výbory nejen na Moravě, ale i v Čechách nebyly s požadavky adresy císaři obeznámeny. Postoje k této události byly ovšem diferencovány jak stavovskou příslušností, tak intenzitou národního vlastenectví. Pod nadpisem Hlas z Moravy do Čech se např. v Týdeníku psalo: "Návrh tento se stal dříve než se státi měl. Kdo si chce zasnoubit nevěstu, musí napřed hleděti, aby se jí zalíbil. A má-li sňatek šťastný býti, musí o to dbáti, aby ho se všech stran poznala a on ji. To však nemůže se říci o Češích a Moravanech." Dále autor uváděl, že se Čechové dopustili chyby, když se se svou žádostí k císaři neobrátili napřed k Moravanům, a že hleděli dosíci sjednocení přímým jednáním s císařem. "Uplyne asi více let než Moravané Čechy poznají a s důvěrou se k nim přiblíží". Poněkud příznivěji se pro české návrhy vyjadřoval jiný článek téhož Týdeníku, nazvaný Ozvání moravského lidu. "Hájíme národnost svou slovanskou a sice chceme pevně státi při kmenu neroztrženém česko-moravském a stavějíc se proti těm, kdož chtěli odlupovat moravský národ od čes-

kého. Ale i osobnost svou moravskou hájíme. Chceme totiž pevně státi při Čechách, ale nepominouti v nich, nerozplynouti, aby Morava mohla sama ostati na právu svém, kdyby Čechové odpadli někdy od svobody, ač toho bohdá svět neuvidí. Žádáme tedy, aby vedle společného sněmu v Praze byl i zvláštní na Moravě, jímž by se řídilo i vlastní hospodářství zemské." Jak je zřejmé, hovoří se jak o jednom kmenu /česko-moravském/, tak o Češích a Moravanech a zřetelně lze číst ohlasy nedůvěry vůči představitelům Čechů, obavy před pohlcením Moravy Čechami a ze ztráty samosprávy /L. Hošák/. V téže době byl zdůrazňován též význam Moravy pro slovenské národní hnutí /"Moravané, věc Slováků, je věc naše"/.

Obecně šlo v těchto dobách o dvě /zemské/ pospolitosti, českou a moravskou, i když práce zastávající nacionálně české pojetí podobné pojetí marxistickému, nahrazovaly souvěké označení Moravanů zkreslujícím označením moravští Češi, které ve skutečnosti nabylo plného významu až o něco později. Situaci se ve prospěch pražského Národního výboru snažil ještě zachránit F. Palacký: "Čechové by se rádi domluvili nejprve s Moravany a Slezany, proč žádají spojení, kdyby to bylo možné pro kvapné okolnosti a nedostatek prostředků. Chceme, aby se Moravanům dostalo odpovědných centrálních úřadů s rozšířenějším oborem činnosti a aby platily pro všechny země Koruny české, aby konstituční vyvinutí těchto zemí bylo stejné, aby zemské sněmy jednaly shodně."

Je ovšem pochopitelné, že buď záměrné - jak by vyplývalo ze situace na Moravě líčené Klácelem a z reakce na pražskou adresu císaři - nebo jinak zdůvodněné obejití a přehlížení moravských mluvčích a příslušných institucí vedlo moravský zemský sněm, zvaný pro velký počet venkovských poslanců selským, k vydání zákona o tom, že "Markrabství Moravské jest země samostatná, toliko s konstitučním císařstvím rakouským, a to organicky spojená". To znamenalo, že Morava v rámci Rakouského mocnářství měla s ním společnou zahraniční politiku, vojenství, finance a osobu panovníka, císaře a zároveň markrabího. Moravský zemský sněm zrušil jako první ze sněmů Rakouské monarchie na Moravě robotu a uzákonil znak Moravy. Tímto znakem byla zlatě /žlutě/ a červeně kostkovaná

orlice v modrém poli se zlatou královskou korunou a zlatou zbrojí. Moravskou trikoloru představovaly barvy zlata /žlutá/, červená a modrá, na praporech a při pečeti se používalo jen prvních dvou barev. Moravský sněm tehdy odmítl spojení s Čechami, a to zejména poslanci svého Moravského klubu, kteří jinak by neměli námitek proti vytvoření společného soustátí s Čechami a na základě spisovného jazyka se hlásili k česko-moravskému, resp. k českému vlastenectví. Stalo se tak ústy poslance z tohoto kruhu dr. Pražáka, který poukázal na to, že legálním orgánem Čech není Svatováclavský výbor, ale český sněm a že Morava může spatřovat v požadavku petice bez jejího vědomí útok na svou integritu. Čechy chystaný svazek zemí Koruny české se společným ministerstvem označil za separatismus, trestuhodný v době konsolidace konstituční monarchie. Vyslovil se proti sjednocení Čech a Moravy společným sněmem a uváděl, že Morava byla od pádu Velkomoravské říše vždy samostatná. Ukazoval, že Morava je sice na Čechách nezávislá i v současnosti, avšak mezi Moravou a Čechami trvá těsný svazek vzhledem ke stejné národnosti, ke stejnému panovníkovi, ale přesto "pro sloučení stavů obou zemí vyslovit se nelze". Výsledkem jednání sněmu byla posléze adresa císaři, v níž se uvádělo, že Morava byla vždy zemí samostatnou a nezávislou na Čechách. Těsný svazek mezi Moravou a Čechami založený na stejné národnosti tu ovšem vždy byl, ale sloučením moravského a českého sněmu by byla porušena ústava a samostatnost Moravy. Proti spojení stojí i hmotné zájmy Moravy. Morava však vždy bude pro "zachování přátelského pevného svazku pro stejnost národnosti a jazyků příbuzného Království českého podporovati, pokud to nebude neodvislosti Moravy na újmu".

Jak lze pozorovat, centralistický přístup k řešení státoprávního uspořádání obnovující se České koruny měl jako v jiných případech a v předchozích stoletích na Moravě výsledek právě opačný. Viditelný posun lze však zaznamenat v otázce národnosti založené na stejném jazyku, jak to vyplynulo už z řeči mluvčího sněmu, jinými slovy: politicky šlo o Moravany, národnostně se Moravané - alespoň jejich představitelé a mluvčí v Brně, Olomouci, Kroměří-

ži i jinde cítili už spojení s Čechy společným státoprávním programem a jazykem jako jeden český národ.

Nutnost takového spojení pociťoval i poslanec hr. Bedřich Sylva Taroucca, který na zemském sněmu r. 1848 prohlásil, že "Moravané co Slované mají jen dvě cesty před sebou: jedna vede k dobrovolnému odřeknutí se národnosti, k úplnému zněmčení, druhá vede k pevnému sjednocení s Čechy, čímž před úplným poněmčením zachráněni budou... Uznejme tedy zem Českou dějepisem povolanou, aby nám mileráda bratrskou ruku k budoucnosti naší národnosti podala. Moravané nejsou jen Čechům příbuzný národ, jsou i národ původem a víc než tisíciletou historií s Čechy ouzce spojeni..." Autor zřejmě rozlišoval ve své době dva těsně příbuzné národy či spíše dvě pospolitosti, a to stejného slovanského původu. Svazek s Čechami však v této době obnášel teprve o něco více než osm set let. Byl to však v podstatě jediný hlas, který naznačil pro Moravany cestu k přežití dalšího století při uchování své slovanské svébytnosti. Tato cesta se však alespoň zpočátku neubírala příliš rychlým tempem a naprosto mylnými se jeví představy nacionálně pojímaného dějepisectví, že šlo o sjednocení dvou větví jednoho odvěkého českého národa, který se jako novodobý ovšem teprve formoval.

Proti snahám a agitaci českých představitelů státoprávního spojení Čech a Moravy včetně spojení národnostního, jakož patrně i proti představitelům českého národního hnutí na Moravě se na podzim r. 1848 znovu postavil moravský zemský výbor ve svém svolání k obyvatelům země /Výbor moravských pánů stavů k obyvatelům Moravy/. Připomínal "milovanou vlast moravskou" a apeloval na moravské politické vlastenectví. V svolání se uvádělo: "Částka obyvatelů pražských od jeho Císařské milosti opětně u nás se neptavší žádala, aby naše vlast moravská a všechny její záležitosti s Čechami tak spojeny byly, abychom naše vlastní ouřady zemské v Brně pozbyli, aby naše sněmy v Brně přestaly, abychom naše právo v Praze hledali a naše zástupce zemské dílem do Prahy poslali, slovem, abychom místo samostatné, nepodrobené země s Čechami v jednu splynuli.

Zapomněli ale, že Morava stejností jazyka a národností vždy sice s Čechami bratrsky spojena byla, že jsme my ale jakožto svobodný, od Čechů nezávislý národ odvždy své vlastní sněmy a ouřady měli, že tedy Morava nikdy na své staré památnosti a svou samostatnost a svobodu naproti Čechům obětovati nemůže. Morava od Čechů nezávislá jediné svazkem přátelství s nimi spojena byla.

Nemálo ale lidí jest, kteří k dosažení svého účelu i prostředku lži a utrhaní užívají, které by každý poctivý člověk v ošklivosti měl. Tito lidu moravskému praví, že by jen spojení s Čechami svou slovanskou národnost bez překážky rozšiřovati a síliti mohl. Máme tedy za svou povinnost veškeren moravský lid na to pozorna učiniti, co od shromážděných stavů moravských pro svobodné rozšíření moravského jazyka a pro všeobecné dobré moravské uzavřeno bylo a ještě se uzavře.

Nenechte se tedy lživým drážděním některých, jež zlému chtějí, oblouditi a přesvědčte se z pojednání, které v krátkosti do veřejnosti se dají, kterak vašimi zástupci o vaše a celé vlasti dobré se jedná..."

Postup představitelů českého státoprávního programu vyvolával na Moravě patrně spíše negativní postoj a ohrožoval a evidentně brzdil české národní hnutí na Moravě, další záměr představitelů českého hnutí v Praze. Jejich postoj vedl též k poněkud austrofilskému politicko-hospodářskému a zčásti i kulturnímu zaměření Moravy na Rakousko, přičemž kulturní svazky a vztahy s Čechami zůstaly ovšem prvořadými.

Odmítání snah představitelů státoprávního spojení mělo na Moravě své důvody nejen v jejich postupu, ale též v historii vzájemných moravsko-českých vztahů. Čechy v minulých staletích nezřídka Moravu podceňovaly, přehlížely, nechápaly nebo nechtěly pochopit nacionální problematiku Moravy a dbát jejího hlasu /J. Macůrek/. Příkladem zde mohou být též názory o zaostalosti Moravy, které byly vyslovovány v r. 1848 a opakují se i v novém nacionálně pojatém a shodné též v marxistickém dějepisectví. Moravané ve své většině nemohli ovšem dost dobře a rychle chápat, proč se mají nazývat Čechy, když žili na Moravě. Naproti tomu pro Čechy

v království bylo samozřejmostí, že jsou Čechy, stejně jako obyvatelé markrabství se obdobně považovali za Moravany a nebylo pro ně zcela ani samozřejmostí, že používáním českého spisovného jazyka by měli být Čechy. Muselo na Moravě působit dráždivě, že Čechové neznající dobře moravské poměry, neporadili se s Moravou, muselo znepokojovat, že jednali s panovníkem za zády Moravanů bez ohledu na zemské sněmy a že o spojení měl rozhodnout panovník /J. Macůrek/.

Ztváření českého národního vědomí bylo - jak je zřejmé - propojeno, resp. dosti těsně vázáno na otázky státoprávního rovnoprávného svazku Čech a Moravy v rámci České koruny, který představoval vlastní těžiště problému, jímž zůstal i v dalších letech za působení silícího tlaku národního uvědomování, jak naznačily hlasy z Olomouce proti "nešťastnému rozdělení Čechů a Moravanů".

IX.

S nástupem absolutistického rakouského režimu a centralismu bylo dočasně ochromeno též sváření o státoprávní otázky mezi Moravou a Čechami stejně jako se tlumily rozdílnosti v názorech na české národní vědomí na Moravě. Na Moravě byl v l. 1850-1859 zřízen místo gubernia rakouský státní úřad, c. k. místodržitelství, omezena samospráva a země rozdělena na kraje a okresní hejtmanství, resp. okresní úřady. Teprve na základě císařského diplomu z r. 1860, který uvažoval o federalizaci monarchie, se Moravskému markrabství podobně jako jiným zemím monarchie, navrátila stará historická práva. Patentem z r. 1861 byla pak upravena i práce moravského zemského sněmu, byla obnovena plná zemská samospráva a zákony. Zemský sněm měl sto poslanců a počal fungovat i jeho výkonný orgán - zemský výbor /vláda/. Markrabství pak zastupovalo na říšském rakouském sněmu ve Vídni 22 poslanců, Slezsko 6 poslanců. Ačkoliv moravská národní strana šla do voleb do zemského sněmu s heslem, že "Morava musí zůstat samostatnou zemí pod žezlem slavného rodu habsburského", ve sněmu samém

zvolení poslanci této strany ve svém státoprávním ohrazení již poukazovali na "státní souvislost Moravy s Českým královstvím a Slezským vévodstvím". Tento postoj ovlivnily též snahy v Čechách, kde historická šlechta přijala státoprávní program vytvořit jeden státní útvar ze tří zemí České koruny: Čech, Moravy a Slezska. Jak je zřejmé, období absolutismu přispělo k česko-moravskému sbližování a uvědomovacímu národnímu procesu v českém duchu. Výrazem tohoto směru byla též Národní jednota sv. Cyrila a Metoděje z r. 1849, v jejímž čele stáli F. M. Klácel, J. Ohéřal, A. Pražák, J. Helcelet ad. Dalšího roku se však rozdělila na Dědictví sv. Cyrila a Metoděje a na Moravskou národní jednotu, která se v r. 1853 změnila na Matici moravskou, jejímž cílem bylo podporovat literaturu československou se zvláštním zřetelem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů anebo přispíváním k tomu. Nejen orientace Matice moravské podporovala šíření českého vědomí na Moravě, ale též denní tisk, např. olomoucký Moravan, který r. 1862 psal "což divu, že my Moravané se včít odříkáme oně chytře nám vštípené revnivosti proti Čechům a všemu, což českého jest, což divu, že lneme k zemi sesterské, v níž národní vědomí slovanské již tak utěšeně vzkvetlo, což divu, že začínáme pochopovat, že jsme jeden národ, jedna krev..." Takové a podobné hlasy nepochybně přispívaly k rozvíjení českého národního vědomí na Moravě /J. Kolečka/, tj. k utváření jednoho novodobého národa na Moravě a v Čechách v jeho národně obrozeneckém pojetí. Nezanedbatelným činitelem v tomto procesu byly na Moravě též miléniové oslavy příchodu byzantské mise Konstantina-sv. Cyrila a Metoděje na Moravu, které přispěly k posílení vědomí slovanského příbuzenství a patrně působily spíše pro uchování moravského národního vědomí než českého.

V r. 1863 nastoupili také moravští poslanci politiku abstinence na rakouské říšské radě v důsledku její německé politiky v zemích České koruny. Od r. 1865 se Morava počala v rámci federalizace Rakouska zabírat myšlenkou na společný generální sněm České koruny. Ve volbách do moravského sněmu získali poslanci zastávající české státoprávní a národní snahy a historická šlech-

ta většinu vůči moravským Němcům. V době přípravy rakousko-uher-
ského vyrovnání vystoupil znovu do popředí pokus obnovy státo-
právního celku České koruny v rámci Rakouské monarchie.

Rakousko-uherské /či spíše německo-maďarské/ vyrovnání při-
spělo na jedné straně k posílení rakouského centralismu, na dru-
hé se však na Moravě dostaly do popředí myšlenky "staletého svaz-
ku a státoprávního poměru Moravy k Čechám", které směřovaly k
obnově České koruny, i když při zachování zemské české a morav-
ské samosprávnosti a kulturních svébytností. K postupu Moravanů
přispěly i prorakouské centralistické postoje moravských Němců
a Moravané volili zřejmě cestu naznačenou již r. 1848 hr. Bedři-
chem Sylva-Tarouccou. V srpnové deklaraci r. 1868 se čeští Mora-
vané přihlásili k státoprávnímu programu jednoty zemí České koru-
ny. Žurnalistika poté zdůrazňovala, "že všichni Slované, co jich
je v Čechách, na Moravě a ve Slezsku... jsou Čechy a naše řeč je
česká". Podobně i v dalším roce bylo politické a národní hnutí
na Moravě charakterizováno jako "dorozumění Čechů v Čechách a
na Moravě". Bylo to zřejmě vítězství českého národního uvědomě-
ní na Moravě /J. Kolejka/, ne však zcela beze zbytku, jak ukazo-
valy výzvy časopisu Morava "pro samostatné Markrabství moravské"
nebo petiční hnutí moravských obcí r. 1870, z nichž se pouze po-
lovina účastníků vyslovila pro "nerozlučné spojení Moravy s
Čechami", tedy ani pro jednotu obou zemí. Nicméně je zřejmé, že
okolo r. 1870 nastal základní přelom v myšlení a vědomí širokých
vrstev moravské společnosti, u níž počala převažovat idea jedno-
ho českého národa v Čechách a na Moravě, která už přestala být
pouze představou části inteligence. Kladného ohlasu došel i na
Moravě r. 1871 příslib Františka Josefa I. o tom, že se dá v Pra-
ze korunovat. U této příležitosti byly v Čechách pro císaře vy-
pracovány tzv. fundamentální články, v nichž se spolu s uznáním
rakousko-uherského vyrovnání požadovala obnova České koruny, je-
jímž reprezentantem měl být český dvorský kancléř /ministr zemí
neněmeckých/, jenž měl tvořit spolu s místodržiteli českým, mo-
ravským a slezským vládu českého státu. K fundamentálním člán-
kům se přihlásil i moravský zemský sněm: "Sněm přiznává se úplně

k přáním a předlohám, které sněm Království českého v usneseních
o základních člancích pro Království české od sebe vydal, v nichž
se pronáší, kterak budoucně právo veřejné stavěno a pokud kompe-
tence sněmu vyměřena býti má". Moravský sněm si však vyhradil sa-
mostatnost v zákonodárství a ve správě země. Sněm slezský byl
proti článkům, pouze čtyři slovanští poslanci s nimi projevíli
souhlas.

Moravské české národní hnutí se v té době počalo postupně
dělit na liberální stranu, která měla radikálnější požadavky na
spojení a jednotu českých zemí a národa, než moravská národní
strana, která ovšem od přelomu l. 1872-1873 taktéž vystupovala
pro jednotu českých zemí. Národotvorné tendence podporovaly i no-
viny, jako např. Moravská orlice a další, které volaly po sjed-
nocení: "Třeba nám nyní rázného vystoupení Moravy pro spojení
s Čechami. Tak zvaná samostatnost a samospráva Moravy se neosvěd-
čila prospěšnou našemu národu. Samostatnost Moravy je nyní hes-
lem Němců, kteří se nejvíce spojení Moravy s Čechami bojí. Náš
národ se může bránit proti německé centralizaci jen splynutím v
jeden nerozdílný, nerozlučný celek s jedním mocným sněmem a co
možná s jednou ústřední vládou v Praze, avšak s nejširší autono-
mií žup nebo okresů." Moravská národní strana neodmítala sice
ideu jednoty /Moravská orlice 1873/, ale pomýšlela stále na fe-
deralizaci Rakouska, při níž by "stát československý zahrnoval
v sobě Čechy, Moravany, něco Slezanů a Slováky". Výše uvedenou
novinářskou představu radikálnější části Moravy je ovšem nutno
chápat jako souvěkou a v té době jedinou možnost vyhnout se po-
němčení a zachránit slovanský charakter Moravy, jak to naznačil
již vzpomenutý hr. Bedřich Sylva-Taroucca. Vysoké sjednocovací
cíle, které nastolila radikální strana, nenašly přijatelné pod-
mínky nakonec ani ve vlastní době, ať už česká strana z toho ob-
viňovala Moravu nebo moravské Čechy v království. V r. 1874 vstou-
pili moravští poslanci opět do říšské rady a počalo se opouštět
bezvýhradné zaujetí pro jednotný postup českých a moravských po-
slanců /Občan/. Počalo se "odmítat vrchní velení politických zá-
ležitostí českých bez ohledu na Moravany" a připomínaly se "ne-

blahé zkušenosti Moravanů s Čechy". Uváděly se i další doklady o samostatnosti Moravy v 15. - 17. století. Nechyběly ovšem ani hlasy, které proti národní jednotě moravské obhajovaly "solidaritě Moravy a Čech".

Shrme-li vývoj státoprávního uspořádání a národně české problematiky na Moravě v l. 1870 - 1879, ukazuje se, že na jedné straně převládlo již vědomí o jednom českém národě v Čechách a na Moravě a vědomí příslušnosti k tomuto národu se nadřadilo nad subordinované národnostní vědomí moravské, na druhé straně však s poklesem vlny českého národotvorného nadšení vykrystaloval jednoznačný odpor pro státní splnutí s Čechami a obdržel vrchu názor o samostatném samosprávním postavení Moravy. Uznávala se sice "duševní jednota českého národa v Čechách a na Moravě a ve Slezsku", avšak současně i samostatnost Moravy v rámci České koruny. Odmítala se "diktatura z Čech" /Občan, Našinec/, volalo se po "právu sebeurčování Moravy" /Občan 1876/.

Zcela však nevymizely ani tendence pro těsnější svazky mezi Čechami a Moravou, nicméně zároveň se v Praze uznávala nedostatečná znalost poměrů na Moravě a též "identita" Moravanů "před soudem dějepisu a budoucnosti" /Politika 1878/. Úvahy o postavení Moravy na Moravě ovšem neustávaly ani v dalších letech, kdy se sice i nadále proklamovalo státoprávní spojení Moravy s Čechami /Hlas/, ale souběžně se poukazovalo na existenci moravského národního vědomí /Moravan/, které zřejmě jako subordinované českému přetrvávalo i nadále. Oficiálně se však zejména proti moravským Němcům proklamovalo, že "dnes se nazýváme ne Moravany, nýbrž Čechy z Moravy, chtějící tím dát najevo, že se cítíme jedním kmenem s bratry z Čech". Podle dalšího textu měl být "nejen jazyk a krev či smýšlení, ale i cesty nadále společné" /Moravská orlice 1879/. V otázce státoprávní pak moravská národní strana, vydavatel Moravské orlice, vyhlášovala, že "koruna česká chová tre samostatných zemí", tj. Čechy, Moravu a Slezsko /J. Kolejka/.

Tento stav, kdy Moravské markrabství bylo podle historického státního práva vázano spolu s Čechami a Slezskem ve společ-

ném soustátí "Koruny českého království", avšak souběžně bylo fakticky centralisticky patáno na habsburskou dynastii a rakouský dvůr jako jeden ze členů "království a zemí na říšské radě zastoupených", kdy staré moravské národní vědomí se dostalo do subordinovaného postavení vůči národnímu vědomí českému společnému pro Čechy, Moravany a Slezany, přetrval pak i do budoucích desetiletí. V tomto duchu probíhali i miléniové jubileum úmrtí moravského arcibiskupa sv. Metoděje na Moravě.

Podle Moravského paktu z r. 1905 získali moravští čeští zástupci většinu v zemském sněmu a zemském výboru Moravského markrabství. Morava a Slezsko měly tehdy rozlohu 27.368 km² a na 3,300.000 obyvatel. Z toho bylo na Moravě na 72 % obyvatel české řeči, ve Slezsku se hlásilo k českému jazyku 24 % obyvatel. Zemský sněm Moravského markrabství čítal 151 poslanců. Jeho předsedou byl zemský hejtman, stojící zároveň v čele zemského výboru /vlády/. Politickou rakouskou správu země představovalo c. k. místodržitelství pro Markrabství moravské. Ve Slezsku stál v čele zemský sněm a zemský výbor. Politická správa země byla v rukou c. k. zemské vlády v čele se zemským presidentem. Morava byla rozdělena na 36 okresních hejtmanství, Slezsko na 9. C. k. moravskému vrchnímu zemskému soudu podléhalo na Moravě pět krajských soudů /Nový Jičín, Uher. Hradiště, Jihlava, Olomouc, Znojmo/ a 72 okresních soudů. Ve Slezsku podléhal zemskému soudu krejský soud v Těšíně a 24 okresních soudů. Obě země měly dále příslušné policejní a finanční úřady a další instituce /obchodní, živnostenské, hospodářské, poštovní a telegrafní, dopravní, školské, zdravotnické atd./. Města byla též sídly vojenských úřadů a posádek.

X.

S proklamací svobodné demokratické Československé republiky T. G. Masarykem ve Washingtonu a o deset dní později v Praze zaniklo r. 1918 Moravské markrabství. Německé menšiny se pokusily o vytvoření separátních oblastí. Na severu to měl být Sudetenland, na

jihu Detuschstüdähren. Tyto pokusy neuspěly. Správu země převzaly na Moravě a ve Slezsku jmenované zemské správy. V r. 1920 se uvažovalo o názvu nového státu a jeden z návrhů zněl, aby se nový stát nazýval Velká Morava /o dva roky později jej znovu v Lidových novinách zdůvodňoval K. Čapek/. Nicméně byl přijat název Československá republika. Znakem Moravy zůstala orlice, již bylo vyměněno zlaté /žluté/ a červené šachování za stříbrné /bílé/ a červené, orlice byla čestně umístěna na středním a velkém znaku Československé republiky. Beze změny zůstala v obou znacích zachována černá slezská orlice ve zlatém poli, do velkého znaku byla zařazena i zlatá orlice těšínská v modrém poli. Označení státu za československý bylo pro "Čechy, Moravany, něco Slezanů a Slováky" navrhováno již r. 1873. Z té doby byl přejat i návrh na uspořádání státu, který měl jeden parlament a jednu ústřední vládu v Praze, avšak širší autonomií žup a okresů. Tak i Morava a Slezsko byly rozděleny na župy /X. Jihlavská, XI. Brněnská, XI. Olomoucká, XIII. Hradištská, XIV. Opavská/. Župní zřízení, které nerespektovalo příliš historii utváření ekonomických vazeb, bylo podmíněno centralizačními politickými a národními snahami pražského ústředí. První světová válka spojila osudy českého obyvatelstva Čech a Moravy ve společném boji a úsilí o demokratickou svobodu a samostatnost a administrativní centralizační úprava, mající na zřeteli i silnou německou menšinu, měla sjednocování tehdejších obou větví českého národa napomoci. Župní zřízení **však nevešlo v život**, bylo proto zrušeno a r. 1927^{**} ustaveny zemské samosprávy. Vedle samosprávné České země byla ustavena též samosprávná Moravskoslezská země, spravovaná zemským zastupitelstvem a zemským úřadem. V jejím čele stál zemský prezident. Zemské zastupitelstvo nemělo takové pravomoci jako kdysi zemský sněm a též zemský prezident byl jmenovaným státním úředníkem^{***}. Přesto však jednotlivé referáty odpovídaly jednotlivým ministerstvům ústřední vlády státu a zemský úřad měl veškeré pravomoci pro celou zemi vyjma v záležitostech celostátního významu. Země byla rozdělena na okresy. V r. 1938 byly nacistickým Němcem z Moravskoslezské země vytrženy víceméně německé oblasti na

*Poznámka Jiřího Vaňáčka, vydavatele elektronické verze: správně má být Moravsko-Ostravská. Dále byla naplánována ještě župa XXI. Těšínská, která ale byla záhy zrušena.

**Roku 1927 (resp. 14. července 1927) byl pouze schválen zákon č. 125/1927 Sb. z. a n., "o organizaci politické správy", který však teprve od roku 1928 ustavil zemské samosprávy. Původně byla stanovena účinnost zákona na celém území Československa na 1. července 1928, ale vzhledem k tomu, že nastaly problémy, došlo v případě Čech, Moravy a Slezska k posunu účinnosti až na 1. prosinec 1928, přičemž volby do zemských zastupitelstev země České a Moravskoslezské se uskutečnily 2. prosince 1928.

***Dle výše zmíněného zákona č. 125/1927 jmenoval zemského presidenta prezident republiky.

severu^{****} /Sudeťenland/ a na jihu, kde se staly součástí župy Niederdonau. Dalšího roku byl po kupaci ze zbylého území Čech a Moravy zřízen Protektorát Čechy a Morava, na Slovensku vznikl svobodný Slovenský štát. Druhá světová válka a boj proti společnému nepříteli se opět projevil těsným spojením obyvatel obou zemí jako jednoho národa, kvalifikovaného takto jak zevně, tak uvnitř, i když jak nacistická místa, tak stejně i odbojové československé organizace Moravu respektovaly, ať již okleštěnou nebo v plném rozsahu.

Po osvobození Československa v r. 1945 bylo obnoveno samosprávné zřízení Moravskoslezské země. Vznikl Zemský národní výbor jako politická reprezentace země a jeho expozitura v Ostravě. Když moc a vládu v Československu uchopila Komunistická strana, byla samosprávná Moravskoslezská země jednostranným direktivním aktem jako přežitek feudalismu k 1. 1. 1949 zrušena. Nová centralizace státní správy měla pod pláštěm internacionalismu posílit na Moravě jednotu českého národního socialistického uvědomění. Navazovala tak - patrně nevědomky - nejen na snahy z r. 1920, ale též na obdobné návrhy z r. 1873. Také administrativní rozdělení země na malé kraje /Jihlavský, Brněnský, Olomoucký, Gottwaldovský, Ostravský/ se v podstatě krylo s župami z r. 1920 a s návrhem na jejich zřízení z r. 1873. Rozdělení na malé kraje a jejich centralizace na pražské ústředí odpovídalo sice požadavku dokonalejšího ovládnutí jak Čech, tak i Moravy, pro Moravu to však znamenalo největší diskriminaci v průběhu minulého tisíciletí. Stejně jako župní administrativa ve dvacátých letech neosvědčila se ani tato krajská v padesátých letech a byla r. 1960 nahrazena dvěma velkými kraji, Jihomoravským a Severomoravským, aniž se přitom dbalo historických česko-moravských hranic a dalších skutečností. Narůstala ekonomická a společensko-kulturní diskriminace obyvatel obou moravských krajů, což postupně navozovalo podmínky pro oživení subordinovaného vědomí sounáležitosti moravské pospolitosti. Tento vývoj ústil posléze v pocitech kulturně-historické a geografické sounáležitosti, která vycházela jak z vědomí vlastní dvanáctisetleté historie a tradic Moravy, z její

****Oprava: část území (Hlučínsko) však byla v rámci Německa připojena k Prusku a značná část československé části Těšínska byla odstoupena Polsku.

minulé rovnoprávné samosprávnosti i ze specifických zvláštností, tak zejména z ekonomických skutečností a jejich ukazatelů, podle nichž byla Morava v poměrně k vyššímu odvodu do celostátního důchodu neúměrně exploatována ve prospěch jiných krajů státu a souběžně diskriminována v návratnosti příslušné poměrné částky národního důchodu. To vše zřejmě přispívalo k vědomí odlišnosti pospolitosti na Moravě od jiných pospolitostí státu. Bylo proto přirozeným důsledkem, že v době pražského jara 1968 vzniklo na Moravě a ve Slezsku široce založené rozsáhlé občanské hnutí, jehož cílem bylo odstranění tohoto ponižujícího stavu pro obyvatele Moravy a Slezska. V čele hnutí stála Společnost pro Moravu a Slezsko, z jejíž iniciativy vzešel posléze návrh na trojdílné uspořádání státu. Vycházel z národně politických, geografických, ekonomických, historických, správních, kulturních, psychologických kritérií, rozpracoval zásady trojdílného řešení uspořádání státu a předložil podrobnou dokumentaci pro toto řešení. Návrh poukázal na diskriminaci Moravy a Slezska jako zdroje nedůvěry k pražskému centru. Návrh zvažoval tři alternativy: 1. "Trojdílné státoprávní uspořádání, v němž Morava a Slezsko mají rovnoprávné postavení jako Čechy a Slovensko", 2. "Dvoudílné uspořádání, v němž je zvláštní postavení Moravy a Slezska zajištěno formou zemského zřízení", 3. "Dvoudílné státoprávní uspořádání, v němž celé území Čech, Moravy a Slezska je členěno pouze na okresy". Poslanci Jihomoravského krajského výboru rozhodli 91 % hlasů pro předložení první alternativy, která byla přepracována a rozšířena předána předsedovi Národního shromáždění J. Smrkovskému, předsedovi vlády ČSSR O. Černíkovi a místopředsedovi vlády a předsedovi odborné komise pro vypracování návrhu na státoprávní uspořádání státu G. Husákovi /Trojdílné uspořádání státu - Návrh na rovnoprávné postavení Moravy a Slezska, Index, srpen 1968/. Návrh odrážel smýšlení obyvatel měst a venkova, velkých a malých podniků a závodů, institucí z celé Moravskoslezské oblasti. Vedení odborné komise, stalinské názory o národech křížené českým a slovenským národně obrozeneckým pojetím národů a posléze vpád cizích vojsk daly však průchod nacionálně vyhraněnému řešení státoprávního uspořádání Československa.

Direktivně řízená normalizace posledních dvaceti dvou let jen prohloubila zklamání obyvatel Moravy a Slezska, prohloubila se mnohem více ekonomická a společensko-politická diskriminace Moravy a Slezska než tomu bylo v l. 1949-1968 /J. Pecl, K ekonomické situaci, Rovnost č. 44, 51, 1990/, navíc přispěla k výraznému zhoršení ekologické situace jak na jihu Moravy, tak zejména na jejím severu a ve Slezsku. Centralizační politika vůči Moravě a Slezsku, jejíž obyvatelé jí nezřídka podkládaly nebo přikládaly kamuflovaný nacionalizační moment, vedly posléze ke změnám ve vědomí sounáležitosti obyvatel Moravy od pospolitosti subordované v rámci českého národa k projevům "moravanství" jako vědomí národního. Teprve po listopadové sametové revoluci r. 1989 se k tomuto projevu pocitu sounáležitosti Moravanů mohli obyvatelé Moravy znovu hlásit. Společnost pro Moravu a Slezsko /B. Bárta/ obnovila svou činnost, založeno bylo Moravské občanské hnutí /M. Richter/, a další demokratické občanské iniciativy jak na jihu, tak na severu Moravy a ve Slezsku. Zástupci Jihomoravského a Severomoravského krajského národního výboru spolu se zástupci Občanského fóra a moravských občanských iniciativ se dohodli o jednotném celomoravském zásahu "zejména do přípravy územního členění tak, aby došlo k prosazení samosprávného uspořádání Moravy", a to "v historických hranicích". Společnost pro Moravu a Slezsko vydala 5. 1. 1990 své Programové cíle shrnuté do 20 požadavků a spolu s výbory pro samosprávu Moravy a Slezska při Čs. straně socialistické, Čs. straně lidové, Demokratickém fóru komunistů, s Moravským hnutím proti byrokracii, Severomoravskou iniciativou Přátelé Moravy a Slezska, a Sdružením umělců Moravy a Slezska vyhlásila 20. ledna 1990 "Chartu pro Moravu a Slezsko", v níž se hlásí k těsné spolupráci s Občanskými fóry a iniciativami na Moravě a ve Slezsku. Charta požaduje ustavit moravskoslezský sněm a vládu nebo podobný zastupitelský a výkonný orgán, obnovit historický rozsah Moravy a Slezska, dále zabezpečit, aby národní důchod vytvořený na Moravě a ve Slezsku zůstal po přiměřených odvodech v těchto zemích pro všestranné zvyšování kvality života

jejich obyvatel a posléze, aby se uzákonily moravské symboly a československý státní znak obsahoval i znak Moravy. Program Moravského občanského hnutí si za své cíle stanovil nápravu deformací a křivd na Moravě spáchaných v minulých čtyřiceti letech a požaduje autonomii Moravy a rovnoprávnost pro Moravany zvolit si vlastní národní příslušnost, obnovu celistvosti Moravy v jejích historických hranicích, ekonomickou, správní a kulturní samostatnost, posílení samosprávy měst a obcí, odstranění byrokratického centralismu a vytvoření celomoravské samosprávy obnovení moravského sněmu, jakož i plné vlastní rozhodování obyvatel Moravy o sobě samých /O Moravě v Rondu, 10. února 1990 - příloha/. Předtím vznikla 6. února 1990 koordinační rada Společnosti pro Moravu a Slezsko a Moravského občanského hnutí. Tato konfederace je jednotná ve společném snažení za dosažení plné samosprávy Moravy a Slezska ve státoprávním uspořádání Československa.

K ověření smýšlení obyvatel Moravy a Slezska byl ve dnech 21. 1. až 10. 2. 1990 provedena dotazníková akce po celé Moravě a Slezsku /V. Frolec/. Z dvou tisíc dotazníků se nevrátilo 27 %, vyjádřily se tak téměř tři čtvrtiny dotázaných ze všech vrstev obyvatel. Z toho se 87 % hlásilo na Moravě k moravanství, ve Slezsku 6 % jako Slezané a 38 % k národnostem jiným. Na Moravě bylo pro samostatné zemské zřízení moravské 38 %, pro trojfederaci 35 % a pro moravkoslezské zemské zřízení 29 % dotázaných. Pro používání názvu a označení Čechy a Morava /resp. Čechy a Moravkoslezská země/ bylo 57 % dotazovaných. Pro samosprávu střediskových obcí 80 % a pro vlastní obecní samosprávu 71 % obyvatel /Rovnost č. 58, 1990/.

Závěrem bych jen rád poukázal na slova předsedy vlády České republiky Petra Pitharta, který /22. 2. 1990/ uvedl, že v souvislosti s českým státem "nemůžeme nemyslet na Moravu" a "že jen zaslepený český šovinista může znevažovat oživené moravské cítění, protože právě moravanství by mohlo pomoci češství najít svou poněkud zastřenou tvář". Poukázal, že pro snahy Moravanů jsou dvě re otevřené a ujistil, že při nové úpravě administrativního uspořádání a rozdělení bude hranice mezi českými a moravskými územními

celky - ať budou mít jakékoli rozměry - vedena tak, aby odpovídala historickému členění a etnickým hlediskům." Na Moravě by mohl vzniknout i návrh nové ústavy a měla by se zrodit představa "o novém územně správním členění státu".

- - -

V dovětku k tomuto stručnému přehledu o státoprávním postavení Moravy v minulosti, v němž nebylo zajisté možno osvětlit celou složitou problematiku v plné šíři, mohu už jen poukázat na pokračující úsilí o rehabilitaci Moravy, o odstranění její ekonomické, politické a kulturní diskriminace jako přežitku centralizace minulých čtyřiceti a dvou let, která je v naprostém rozporu s demokratickými principy života a uspořádání československého soustátí. Centralismus osedlaný jak českým nacionalismem, tak totalitně direktivním systémem vládní moci prosazoval a umožňoval ekonomicko-politickou a kulturní prioritu metropole, a to na úkor ostatních částí státu. Jeho negativní dopad se projevil mimo jiné zejména na území historické Moravy a Slezska. Do značné míry je právě jeho důsledkem úsilí Moravy a Slezska a Moravanů o všestranné rovnoprávné samosprávní postavení v rámci československé federace.

Rovnoprávné postavení si v r. 1968 právem vynutilo Slovensko. S obdobným požadavkem přišla tehdy i Morava a Moravané, kteří na rozdíl od Slováků žijících po tisíc let v uherském státě, měli po dlouhá staletí jako subjekt historie vlastní dějiny a tvořili vlastní státoprávní celek s vlastním zřízením /ústavou/, sněmem, vládou, zákony a kulturou. Historické vědomí pospolitosti Moravanů bylo jednak znovu probuzeno, jednak umocněno právě centralistickým diskriminačním postupem české metropole. Vědomí sounáležitosti Moravanů vychází tak dnes nejen z historických, ale zejména z aktuálních ekonomicko-politických, ekologických a kulturních skutečností. Je pak základním demokratickým právem každého občana, aby se mohl podle svého svědomí a ze svobodné vůle - a bez oktrojování státní mocí - hlásit k tomu nebo onomu národnímu společenství nebo národnosti.

Na úsilí o všestrannou rehabilitaci Moravy se podílí řada moravských, resp. moravskoslezských občanských iniciativních hnutí i některé politické strany. Mezi těmito iniciativami profilují zejména Společnost pro Moravu a Slezsko a Moravské občanské hnutí. Společnost na svém sněmu v Kroměříži vyhlásila 1. dubna 1990 Moravskoslezskou deklarací úplnou samosprávu Moravsko-slezské země jako ekonomicko-politicky, etnický a státoprávně rovnoprávného člena a spolkové země Československé federativní republiky /Vyhlášení samosprávy země Moravskoslezské v Kroměříži 1. dubna 1990, Brno 1990/. Moravské občanské hnutí usiluje o úplnou rehabilitaci Moravy, o ekonomické a státoprávně samosprávné i všestranně kulturní rovnoprávné postavení Moravy a Moravanů jako politicko-etnické kategorie, vyvíjející se po dvanáct set let historie Moravy. Požaduje zrušení nebo úpravu ústavního zákona č. 144/1968 Sb., který Moravany mezi národy a národnostmi Československa neuvádí.

Ústavním orgánům České a Slovenské federativní republiky byl podán Návrh státoprávního uspořádání Československé federativní republiky, vypracovaný společně Jihomoravským a Severomoravským krajským národním výborem. Návrh doporučuje dokončit federalizaci Československa, a to jako spolkové republiky zemí České, Moravskoslezské a Slovenské. Návrh dále uvádí demokratické principy ústavně a územně správního dvoustupňového zemského uspořádání spolkové republiky.

Dne 3. května 1990 byl Federálnímu shromáždění přednesen návrh, aby státoprávní uspořádání vycházelo z existence tří celků, tedy Čech, Moravy se Slezskem a Slovenska. Stát by zaručoval jednotu zákonodárství ve všech podstatných otázkách a stejně tak racionalizaci všech podstatných výkonných funkcí federální vlády. Jednotlivé země /v případě Slovenska třeba s názvem republika/ by si ponechaly právě ty funkce, které jim přísluší k pružnému a efektivnímu výkonu jejich samosprávy. Federálnímu shromáždění by postačila jediná čistě federální sněmovna. Druhá sněmovna by pozůstávala ze zemských rad /např. Český sněm a Moravský, příp. Moravsko-slezský sněm/ a Slovenské národní rady. Tyto tři

rad by měly stejný počet členů a v usnesení o podstatných otázkách by platil zákaz majorizace kterékoliv z nich dalšími dvěma. Stejně racionálně by se řešily otázky složení federální vlády a vlád zemských, jakož i otázky jejich vzájemných kompetencí /Projev poslance FS M. D. - Kam kráčíme, Moravské listy I, s. 2/.

K podaným návrhům ústavní orgány zatím stanovisko nezaujaly. Federální shromáždění České a Slovenské federativní republiky přijalo 9. května 1990 usnesení, ve kterém označilo akt zrušení Moravskoslezské země k 1. lednu 1949 za nespravedlivý a poplatný totalitní byrokraticko-centralistické praxi, za krok, který byl v rozporu s principy demokracie a samosprávy. V usnesení se vyslovuje pevné přesvědčení, že ústavní uspořádání republiky, které vzejde z jednání svobodně zvolených zákonodárných sborů, tuto nespravedlnost napraví. Nová daňová soustava by měla zajistit samostatný rozvoj obcí, měst a všech územně svébytných správních celků republiky /Usnesení Federálního shromáždění o obnově moravsko-slezské samosprávy/.

Usnesení sice morálně odsoudilo zrušení Moravsko-slezské země, ponechalo však tomuto aktu i nadále jeho právní platnost.

V Brně dne 1. června 1990

Přehled panovníků na Moravě

SÁMO 626-661

X ?

A. Domácí dynastie Mojmírovců

X ?

MOJMÍR I. před 833 do 846; Pribina do 833

ROSTISLAV 846-870

SLAVOMÍR 870-871

SVATOPLUK I. 871-894

MOJMÍR II. 894-poč. 10. stol.; Svatopluk II.

? MOJMÍR a SVATOPLUK do ok. 924-925

Neznámá knížata druhé poloviny 10. století

Boleslav Chrabrý 1000-1025, vévoda a král polský

B. Čestí vévodové a moravská knížata v 11. - 12. století

BŘETISLAV I., vládce "království moravského" po 1025 až 1034,
potom jako vévoda český

Údělná moravská přemyslovská knížectví:

Olomouc: Vratislav 1055, 1058-1061 - Spytihněv, vévoda
český 1055-1061 - Ota I. 1061-1087 - Boleslav
1087-1090 - Eufemie 1090-1095 - Svatopluk 1095-
1107 - Ota II. 1107-1110, 1113-1125 - Vladislav
1110-1113 - Soběslav, vévoda český 1125-1126 -
Václav 1126-1130 - Lupolt 1135-1137 - Soběslav,
vévoda český 1130-1135, 1137-1140 - Ota III.
Dětleb 1140-1160 - Vladislav, vévoda a král
český 1160-1164 ? - Bedřich 1164 ? -1173 -
Oldřich 1174-1176 - Václav 1176-1179, 1181-1189
- Vladimír a Břetislav 1189-1191, 1194-před 1201.

Brno: Ota I. 1055, 1058-1061 - Spytihněv, vévoda český
1055-1061 - Konrád I. 1061-1091 - Oldřich 1092-
1197, 1100-1113 - Bořivoj 1097-1100 - Soběslav
1113-1123 - Ota I. Olomoucký 1023-1125 - Vra-
tislav 1125-1129, 1130-1156 - Soběslav, vévoda

český 1129-1130 - Vladislav, vévoda a král český
1156-1173 - Václav 1174-1176 - Konrád Ota Zno-
jemský 1176-1189, od 1182 markrabí moravský -
Spytihněv +1198, Svatopluk + před 1201 - Vra-
tislava 1189-1191, 1194-1197.

Znojmo: Ota 1055, 1058-1061 - Spytihněv, vévoda český
1055-1061 - Konrád I. 1061-1092 - Lutold 1092-
1099, 1101-1112 - Bořivoj 1099-1100 -
Oldřich Brněnský 1112-1113 - Soběslav 1113/1115
-1123 - Konrád II. 1123-1128, 1134-po 1161 -
Soběslav, vévoda český 1128-1134 - Konrád Ota
po 1161/1175-1191, od 1182 markrabí moravský.

C. Markrabí Moravy ve 13. - 20. století

Přemysl I. 1179-?

KONRÁD OTA 1182-1191

VLADISLAV I. JINDŘICH 1192-1194, 1197-1222

biskup Břetislav Jindřich, vévoda český 1194-1197

DĚPOLD ? 1223

VLADISLAV II. 1224-1227

PŘEMYSL II. 1227-1239

VÁCLAV I. 1239-1243/1245

VLADISLAV III. 1243/1245-1247

PŘEMYSL III. 1247-1253: Přemysl Otakar II., král český 1253
-1278

Rudolf Habsburský 1278-1283

Václav II. 1283-1305

Václav III. 1305-1306

Rudolf II. Habsburský 1306-1307

Jindřich Korutanský 1307-1309/1310

Fridrich Rakouský 1309-1310

Jan I. Lucemburský 1310/1311-1333

KAREL I. 1333 - 1349

JAN II. JINDŘICH 1349-1375

JOŠT 1375-1411, kdy i zvolený římský král

PROKOP 1405/1406

Václav IV. 1411-1419

Zikmund 1419-1421/1423

Albrecht Rakouský 1421/1423-1439

Ladislav Pohrobek 1440-1457

Jiří Poděbradský 1458-1469

Matyáš Korvín 1469-1475- 1479-1490

Vladislav IV. Jagellonský 1490-1516

Ludvík I. 1516-1526

Ferdinand I. Habsburský 1526-1564

Maximilián 1564-1576

Rudolf III. 1576-1608

Matyáš II. 1608-16 - 1617/1619

Ferdinand II. 1617/1619 - 1620-1637

Fridrich Falcký 1619-1620

Ferdinand III. 1637-1657

Leopold I. 1657-1705

Josef I. 1705-1711

Karel II. 1711-1740

Marie Terezie 1740-1780

Josef II. 1780-1790

Leopold II. 1790-1792

František I. 1792-1835

Ferdinand IV. 1835-1848

František Josef 1848-1916

Karel III. 1916-1918

D. Moravští zemští presidenti

Jan Černý 1927* - 1938

Jaroslav Caha 1938 - 1940

Karl Schwabe 1939 - 1945 /vicepresident/

*Opravná poznámka Jiřího Vaňáčka, vydavatele elektronické verze: zemským presidentem se stal až k 1. prosinci 1928. Nicméně obdobné funkce zastával již v letech 1918-1928, přičemž v letech 1918-1919 byl přednostou presidia zemského místodržitelství, následně pak do roku 1920 správcem zemské správy politické a poté do roku 1928 presidentem zemské správy politické.

E. Předsedové Moravskoslezského zemského národního výboru

František Loubal 1945 - 1946

František Píšek 1946

Karel Svitavský 1946-1948

Bibliografie:

- Balcárek P., Státoprávní dějiny Moravy, /strojopis, březen 1990/.
- Barborová E., Postavení Moravy v českém státě v době předhusitské, Sborník archivních prací 20, 1970, 309-363.
- Bárta B., Druhé křížení Moravy 1-13, Rovnost-RT 5-17, 1990.
- Brandl V., Kniha pro každého Moravana, Brno 1892.
- Bretholz B., Geschichte Böhmens und Mährens, München-Leipzig 1912.
- Bude země Moravskoslezská? Brno 1968.
- Časopis Matice moravské 91, č. 1-2, 1972.
- České dějiny I. /1-4/ V. Novotný, Praha 1912-1937; I./5 /J. Šimák, Praha 1939; II./1-4 /J. Šusta/, Praha 1935-1948; II./6 /F. Bartoš/, Praha 1947; III./1-3 /R. Urbánek/, Praha 1915-1930; IV./1 /J. Janáček/, Praha 1968.
- Dvořák R., Dějiny Moravy I.-V., Brno 1899-1905; Jednání sněmů moravských 1835-1848, Brno 1906.
- Fischel A., Mährens staatsrechtliches Verhältnis zum Deutschen Reich und zu Böhmen in Mittelalter, Studien zur Österreichischen Rechtsgeschichte, Wien 1906.
- Havlík L. E., O Moravě v českém státě, Vlast. věst. moravský 20, č. 2, 1968, 187-208; Morava a Impérium ve středověku, in: Velká Morava a feudální společnost 9. - 13. století, Mikulov 1973, 43-97; Morava v 9. a 10. století, Praha 1978; Kronika o Velké Moravě, Brno 1987.
- Hosák L., Nové československé dějiny, Praha 1947.
- Hroch M., Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Volkern Europas, Praha 1968.
- Janák J., Vývoj správy v českých zemích v epoše kapitalismu I., období 1848-1918, Praha 1965; II. období 1918-1945, Praha 1971.
- Kadlec J., Přehled ústavních dějin moravských od r. 1620 do 1848, Čas. Matice moravské 1908, 64-87.
- Kalousek J., České státní právo, Praha 1892.
- Kameníček F., Zemské sněmy a sjezdy moravské I.-III., Brno 1900-1905.

- Kapras J., Státoprávní poměr Moravy k říši německé a ke Koruně české, Praha 1907; Právní dějiny zemí Koruny české I.-II., Praha 1913.
- Kolejka J., Moravská otázka v českém národně politickém hnutí druhé poloviny 19. století, Čas. Mat. mor. 91, 1972, 102-115.
- Kočí J., České národní obrození, Praha 1978.
- Macůrek J., Rok 1848 a Morava, Brno 1948.
- Malota J., Vývoj státoprávního poměru Moravy k Čechám, Hlídka 1910, 468-475, 545-549, 509-619, 703-730, 778-789, 873-900, 965-977.
- Malý K. - Sivák F., Dějiny státu a práva v Československu do roku 1918, Praha 1983.
- Morava v českém státě /F. Stiebitz, M. Novák, F. Trávníček, J. Dřímál, J. Macůrek, F. Čáda, J. Chylík, J. Šebánek/, Brno 1948.
- Moravský historický sborník - Moravica Historica /J. Kudrna, J. Válka, L. E. Havlík, F. Hoffmann, F. Matějka, B. Šindelář, J. Janák/, Brno 1986.
- Myšínikov S., Vznik národně osvícenské ideologie v českých zemích 18. století, Praha 1974.
- Novotný J., Češi a Slováci za národního obrození až do vzniku československého státu, Praha 1968.
- Pánek J., Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1847-1877, Praha 1982.
- Petráň J., Lid a národ v době pobělohorské /Lid, národ, stát v našich dějinách/, Praha 1968.
- Polák R., Jaký byl státoprávní poměr Moravy k říši německé a ke království českému, Čas. Mat. mor. 1907, 298-313.
- Rezek A. - Svátek J. - Prášek J., Dějiny Čech a Moravy nové doby, Praha 1890-1905.
- Slovanský přehled /F. Palacký 1798-1876/ 62, č. 3, 1976.
- Srb A., Politické dějiny národa českého od počátku doby konstituční /1861-1918/, Praha 1926.
- Tobolka Z., Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby I.-IV., Praha 1932-1937.
- Trapl M., České národní obrození na Moravě v době předbřeznové

a v revolučních letech 1848-1849, Brno 1977.

Trojdílné uspořádání státu - Návrh na rovnoprávné postavení Moravy a Slezska, Index, Srpen 1968.

Válka J., Česká společnost v 15. až 18. století, I. Předbělohorská doba, Praha 1973; Karlova integrace Moravy do českého státu, Jižní Morava 16, 1980, 43-53; Přehled dějin Moravy, II. Stavovská Morava /1440-1620/, Praha 1987.

Velká Morava a počátky československé státnosti, /J. Poulík, B. Chropovský, Z. Klanica, A. Ruttkay - L. E. Havlík, V. Vavřínek, M. Kučera, D. Třeštík/, Praha 1985.

Vitula M., Markrabství moravské je země svobodná, Toronto 1990.

Wierer R., Poměr Moravy k říši Římsko-německé, Brno 1928.

Žáček V., Slovanský sjezd v Praze r. 1848, Praha 1958.

PŘÍLOHA

Provolání účastníků shromáždění
Moravského občanského hnutí

Společným cílem pokrokově smýšlejících občanů naší republiky je vybudovat demokratický právní stát. V takovém státě jsou nositeli práv a povinností nejen jednotliví lidé, ale také celá lidská společenství. Nejširší společenství s právem na skutečnou samosprávu a vládní moc zákonodárnou, výkonnou a soudní jsou však dosud v našem státě pouze federace jako celek a obě republiky. Tento stav neodpovídá historicky i fakticky odůvodněným právům Moravanů na samosprávu. Mezi nejzávažnější otázky budování právního státu, které se vývojem nahromadily, patří v Československu přetrvávající tendence územní centralizace státní moci a správy, započaté po r. 1948 zrušením zemského zřízení. Federativní zřízení z r. 1968 řešilo pouze postavení a práva slovenského národa.

Logickým pokračováním federativního uspořádání státu na demokratických principech musí být respektování sociálně etnické identity Moravanů.

Dosažení demokratické samosprávy na úrovni federace i v rámci Čech, Moravy a Slovenska a dosažení široké místní samosprávy všech měst a obcí je zárukou pravého bratrského vztahu Čechů, Moravanů a Slováků zde žijících, je zárukou pevné jednoty celého československého státu.

Požadujeme, aby základní zákon nově budovaného právního státu - Ústava Československé republiky - zakotvil základy pro budoucí spravedlivé samosprávní uspořádání, jehož normou může být podle našeho názoru podporovaného širokým občanským hnutím pouze takové uspořádání, které bude respektovat práva Moravanů.

Požadujeme:

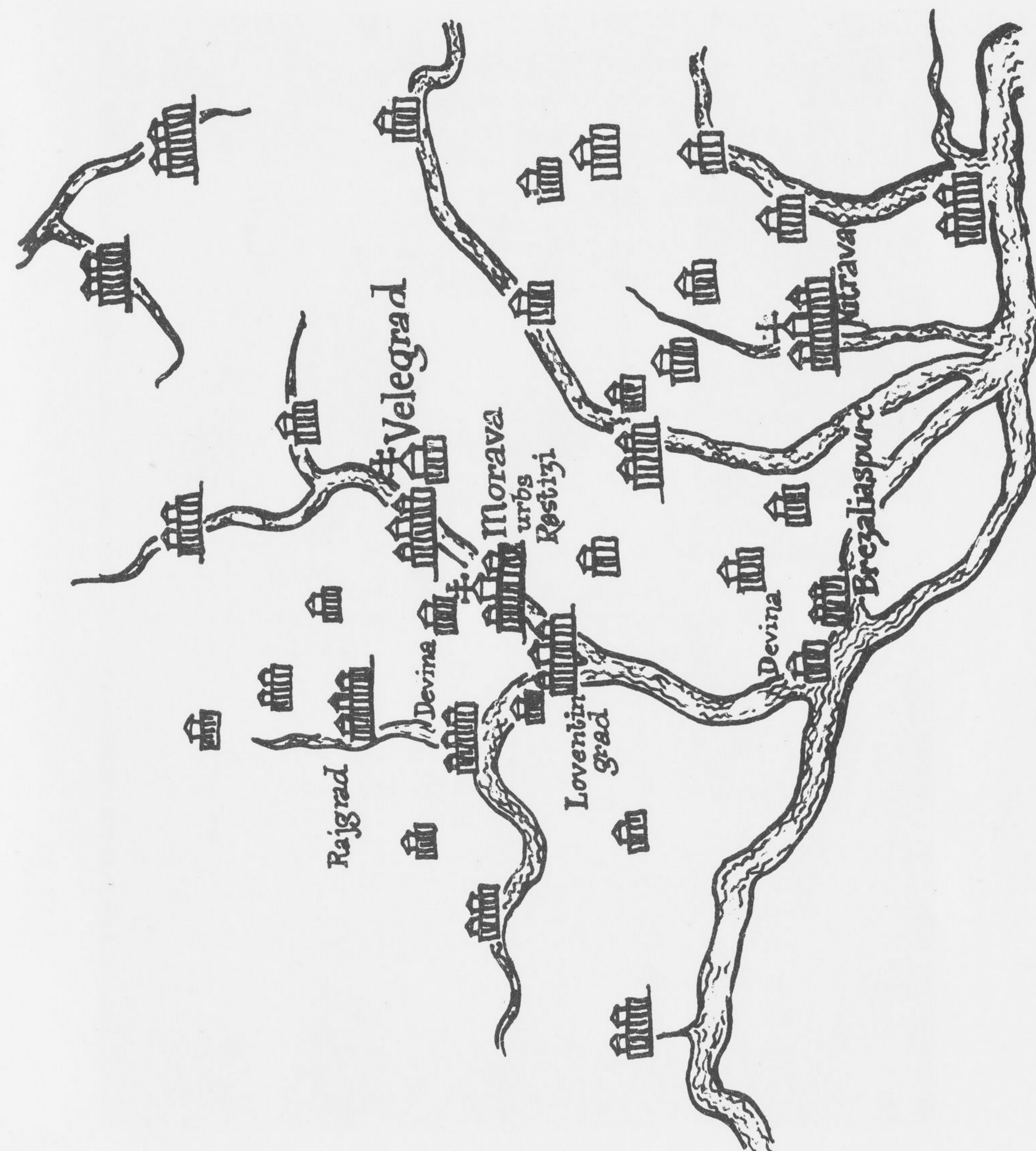
1. Rehabilitaci samosprávního uspořádání Moravy.
2. Vlastní zákonodárný sbor a vlastní správu.
3. Ústavní zakotvení racionální dělby činnosti mezi federální

- vládou a vládami jednotlivých zemí.
4. Zajištění široké místní samosprávy obcí a měst.
  5. Vytvoření takové finanční soustavy, která by zajistila, aby národní důchod vytvořený v jednotlivých zemích, byl těmto zemím po nezbytných odpočtech na úroveň federace, ponechán k zabezpečování všestranného rozvoje území a v jeho rámci všech měst a obcí.
  6. Zrušení diskriminačního zákona č. 144/1963 Sb. o postavení národů a národností a vydání takového zákona, který by reguloval postavení národů a národností, respektoval postavení Moravanů a právo každého občana zvolit si národní příslušnost podle vlastního přesvědčení.
  7. Obnovení Matice moravské jako ústřední kulturní osvětové celomoravské instituce a Matice Slezské.

Účastníci shromáždění
Moravského občanského hnutí
sportovní hala Rondo

V Brně 10. února 1990

Zasláno: Prezidentovi republiky
Federálnímu shromáždění
Federální vládě ČSR
Vládě České republiky
Vládě Slovenské republiky
České národní radě
Slovenské národní radě

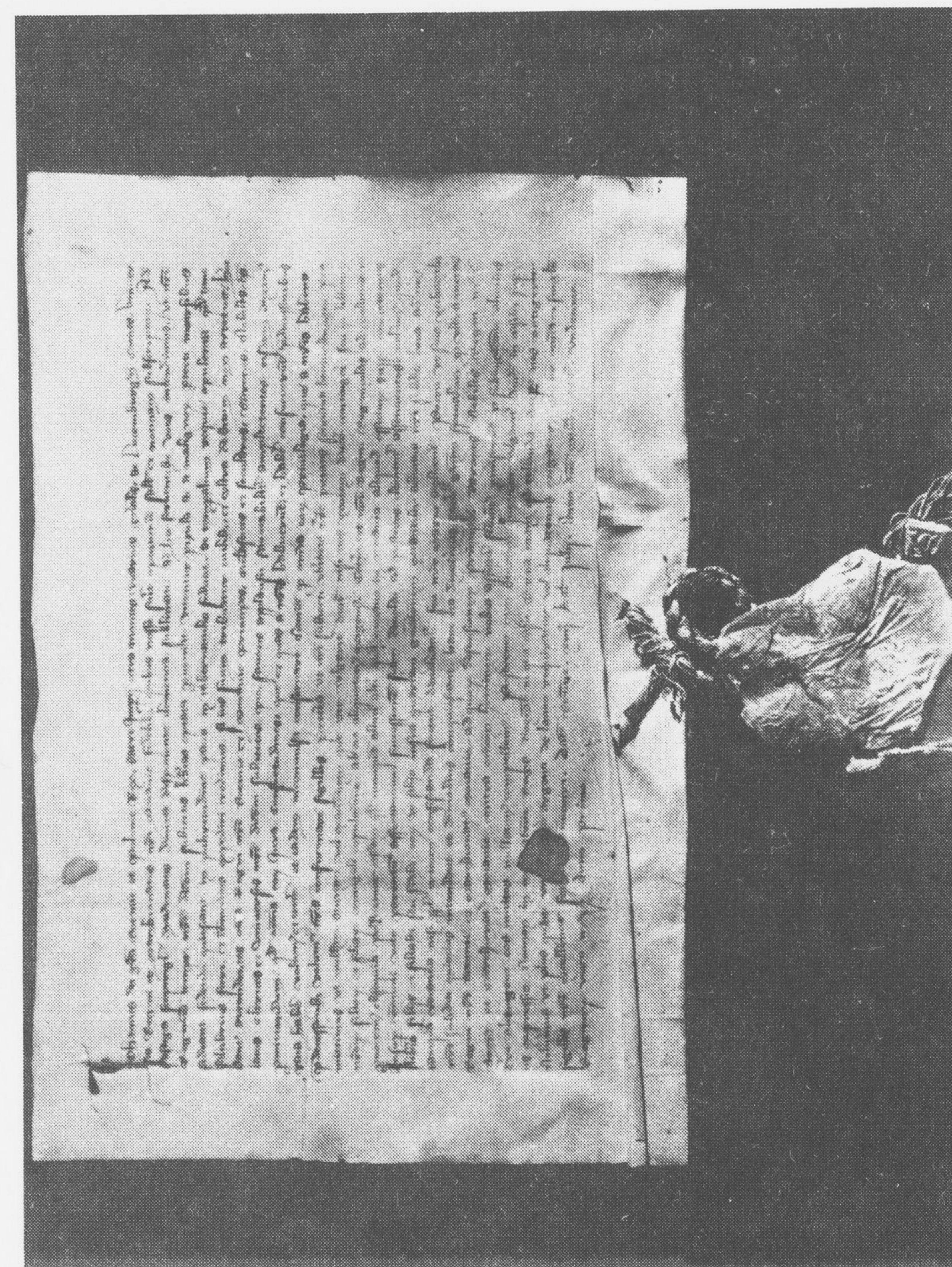
Království Moravanů,
ústředí Velké Moravy
/Velkomoravé říše/ v 9. století

V A S T B A D O O V A P T M T K A Z T O K T
 M O D O M B A D O O O P O T B A T P B T O M B A T
 M O D O M B A D O O O P O T B A T P B T O M B A T
 M O D O M B A D O O O P O T B A T P B T O M B A T
 M O D O M B A D O O O P O T B A T P B T O M B A T
 M O D O M B A D O O O P O T B A T P B T O M B A T
 M O D O M B A D O O O P O T B A T P B T O M B A T
 M O D O M B A D O O O P O T B A T P B T O M B A T

Kyjevské listy. Přepis úryvku moravského misálu
 z 9. století napsaného glagolicí.

CĚSARŤSRVĚ NAŠEMŤ, GOSPODI,
 MILOSTĚJQ TVOJEJQ PRIZĚRI:
 NE OTĚDAZZ NAŠEGO TUZIMŤ
 I NEOBRATI NASŤ VŤ PLĚNŤ
 NARODOMŤ POGANĚSKYMŤ ...

Na království naše, Pane,
 pohlédni svou milostí:
 nevydej našeho cizím
 a nás nedej v zajetí
 národům pohanským ...

Privilegium svobod a výsad Moravského markrabství,
 které vydal v Brně r. 1311 Jan Lucemburský.

Listina římského císaře Fridricha III. z r. 1462, podle níž se stříbrno-červené šachování moravské orlice změnilo ve zlato-červené.

tak zdaa. Jedý mezi námi esietqit skutkuos am regine bylo-
my se k róm we vssm raadi gmeti rchme tak. Naqit se
w vrozem y we vssm pizacelstvin poci vromy y sine. a o tu inez
Zadmit mezi námi nesnáj byti nema. A tu gfo na tom oboci
pzeftali.
Ale pzi paam volenem giny zaad má zachovat byti. Ze ldy
se paam volj w puzi na statyze: a on se zgednostainee vude
fmly. ten se nesese bndeli zizie zemie lmeztem do karkonskine
geste. a tu na mezecy Czesky pzijsatu qmiti má a pzi koru-
noskaj na bradiv spazstem tzej. A ldy pzi korunomam
bude: tepruo do garkonskine smorastee gede. A tu pzi
korunomam nebo ginaq postamj postome od zemie smorav
stee smoravqge gego mloft do zime smoravstee pzi medv
na den smurveny agmenozamj.

O Vzeđu vssne Zemie do Brna. nebo ginaam.

A tomu dni vigitemu pzed nim do aniefta Brna esstam
ypaam. prelaci. y dvtierstvo y mjefta sgedoge se podlee
obestame haitgmana novogo a listu na hone ysmeeho s
pogitrofti ldy kral k mjeftu poge de. podaaf pzi gego
lgy gedu iakto y gedni mjefti. a kral gego m tatec s
kome esstam má: a vlt sree podamati. a potom sluffir a
kralke regij a potzeom. má gego m taitan byti stze
haitgmana nebo gipeho pana godme esmluvneho. y po
zase má gego m na kuon esstam. A ypaam tatec a tu geti
daale k mjeftu. ldy yproesse s lmezstvem gego m tetaa
pzed mjeftem. ldy yproesse má byti stragna. Cechome
na pzed. Zalkovstvo. lmezstvo po mig ze esstam kassenuo.
Dpatomec zemstij ypodstijpi y sam siskup. a to zoz nati.

**Na Erb Orla / který náležij Slaw-
nému Margrabstwü Morawskému. Adá býti Orel
býly na červené Sfachownicy na Sstůtu modrém / na znamení
toho / že Předkové těchto Kragin vyšli z Charwatské Zes-
mě / a Erb synog Otcowský s nabytým Erbem
Orlem w gedno složili.**

**Přizoděný Orle tau Kroatskau Zbrogi /
Třásl se před mocí mnoho Kragin twogi /
Na Wýchod / Poledne / též y na půl Noc /
Báli se Západní Kraginy twé mocy.
Takaus byl smělosti nadal Markomany
Welcy Monarchové / byli jim za Many.**

Znak Moravy v díle Bartoloměje Paprockého z Glogol
Zrcadlo slavného Markrabství moravského z r. 1593.

První známá mapa Moravy pořizená
Pavlem Fabriciem r. 1575.

Znak Moravy v Knize stavu panského Markrabství moravského z r. 1670.

Erb olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna. Kniha stavu panského Markrabství moravského.

Doc. PhDr. Lubomír E. Havlík, DrSc.

MORAVA. K státoprávnímu postavení země
v průběhu věků

Fotografie Anna Pecková

Odpovědná redaktorka PhDr. Ivana Fabišíková

Vydalo Moravské občanské hnutí ve spolupráci
s Jihomoravským KNV v Brně v roce 1990

Vytiskl DRUTIS, Okružní 17, Brno

Rozsah: 72 str.

Náklad 2.500 výtisků

Elektronickou verzi, doplněnou vlastními poznámkami a opravami,
vydal Jiří Vaňáček na Moravě v Brně-Židenicích dne 29. 9. 2013